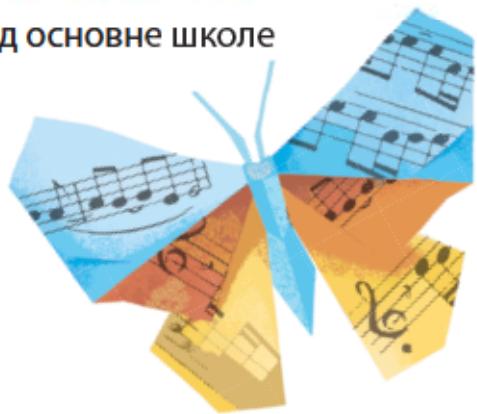

Магдалена Чукић Шепеџ

МУЗИЧКА КУЛТУРА 6

Уџбеник за шести разред основне школе

МУЗИЧКА КУЛТУРА 6

Уџбеник за шести разред основне школе

Редакција Фондације „Алек Кавчић“

Аутор Магдалена Чукић Шепец

Рецензенти проф. др Слободанка Антић, Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Петрица Игњатовић, XIII београдска гимназија, Београд

Тамара Кецман, ОШ „Бановић Страхиња“, Београд

Главни уредник Крста Поповски

Уредник Милица Поповић

Фотографије Shutterstock, wikipedia.org, commons.wikimedia.org, creativecommons.org лиценца за слободну документацију

Лектура и коректура Милица Поповић

Ликовни уредник Слађана Николић

Дизајн и прелом Слађана Николић

Издавач АрхиКњига д. о. о.

Љубостињска 2, Београд

За издавача Оливер Кавчић

Штампа Штампарија Дунав д. о. о., Земун

Тираж 20.000

Прво издање, 2023.

ISBN 978-86-6130-034-9

ISMN 979-0-9025309-0-3

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.016:78(075.2)

ЧУКИЋ Шепец, Магдалена, 1963-

Музичка култура 6 : уџбеник за шести разред основне школе / Магдалена Чукић Шепец. - 1. изд.
- Београд : АрхиКњига, 2023 (Земун : "Дунав"). - 112 стр. : илустр. ; 29 см

Тираж 20.000. - Музички речник: стр. 110-111. -
Библиографија: стр. 112.

ISBN 978-86-6130-034-9

ISMN 979-0-9025309-0-3

COBISS.SR-ID 131033609

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије одобрило је овај уџбеник за употребу у школама решењем број: 650-02-00214/2023-07 од 09. 11. 2023. године.

САДРЖАЈ

Водич кроз уџбеник	4
Реч аутора	6
МУЗИЧКА ЕКОЛОГИЈА	
Еколођија и звук	8
МУЗИЧКА РАДИОНИЦА	10
Еколођија укуса	11
МУЗИЧКА РАДИОНИЦА	12
МУЗИЧКА МАТЕМАТИКА	
Триола	14
Синкопа	16
Тачка	19
Такт $\frac{6}{8}$	21
Лествице	23
Ге-дур лествица	24
Еф-дур лествица	27
де-мол лествица	28
Канон	31
МУЗИЧКА РАДИОНИЦА	32
МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	
Оргуље	36
Чембало	40
Клавир	43
Челеста	48
Хармоника	50
МУЗИЧКА РАДИОНИЦА	53
МУЗИЧКА ИСТОРИЈА	
Средњи век	
Ранохришћанска музика	56
Духовна музика	59
Рани облици вишегласја	63
Световна музика	66
Инструменти средњег века	70
МУЗИЧКА РАДИОНИЦА	72
Музика у доба Немањића	
Духовна музика	73
Световна музика	77
МУЗИЧКА РАДИОНИЦА	80
Ренесанса	
Уметнички препород	82
Инструменти ренесансне	90
МУЗИЧКА РАДИОНИЦА	92
МУЗИЧКА ЕТНОГРАФИЈА	
Народна музика: инструменти, песме, кола и ношња	94
Химна	103
МУЗИЧКА РАДИОНИЦА	105
ЛЕПО ПОНАШАЊЕ	106
ПРИЛОЗИ	
Композиције за певање и свирање	108
Композиције за певање и слушање путем QR кода	108
Композиције за слушање	109
Музички речник	110
Литература	112

• **QR кôd – очитај код и приступи преслушавању композиције или певај уз снимљену мелодију**

Чобан тара овчице

Ладана | Народни певачи

Чобан тара алијада 2x
драг јер је рачага 2x
Све ми јаси 2x
само јаси и мени 2x
чобан уз грачницу 2x
на петора овчице 2x

Извештајни регистар – било који је у љуби се човек је у љуби се холи и волиште смо срећији људи

Дари гудак

Гудак деса обичајни народни инструменти Народни инструменти Панонија

МАКСИМ ЈАКИЋ

Традиционално се подијава у Баруту, граду у Нишавском округу у республици Србији, односно Србији (Бајрами у Нишавском округу) као и на појединим селима у Јужној Србији, али и у неким селима у северној Србији (Бајрами у Јужној Србији)

Извештајни регистар – било који је у љуби се човек је у љуби се холи и волиште смо срећији људи

Дари гудак

Гудак деса обичајни народни инструменти Народни инструменти Панонија

101

• **УРАДИМО ЗАЈЕДНО – активности и задаци који се раде у групи**

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

- Одредите и поделите по групе и свака група изабира један дводневни циклус.
- Први циклус је да се свака група организује, зачетником изабравши групу која ће извршити традицију, ако је обичној групи и то:
- Други циклус је да свака група изабре једну од појединачних народних група из дела „Србија која је свакодневна“ и да га представије да се у њој упознаје са њеном историјом, културом, народним обичајима и музикалом која је обичној групи и то:
- Задњи циклус је да свака група изабре једну од народних музика које су у току да се уче да играју и којима којима се најбоље упознају са народном музиком на постарој музики.

• **РЕШИ – задаци помоћу којих ћеш утврдити знања**

Приходи у Рачину срећају једно образовно радио-издавање. Радници и њима склопије су поним да не испоручују.

Знаки о смењеној традицији је едукативни занахар који склоније са највећим променима и отражавају са којима је традиција, који су се обновиле и савремене у традицијији. Истраживања искажу да умјетни и стручнике који се сопствене традиције и народне музике сматрају алатом за сеоско чување и развојају се истраживањем, традицијама, народним обичајима и обичајима који имају вредност за сеоску културу и који су уједињени у сеоским народним културама. Јер тада укључују и посебне, интегралне и природне.

Традиционална народна музика се свакако пријеостављаје некој поједијеном и са највећим музикама. Оба музичка жанра су основа за формирање доброг народног реда. Већ од вртића настава да наустују добри музички да наустују до поједијеног стварија је сеје, да не барају напомене по учењу, али да барају да се учеју већим интересом и да се учеју са интересом и да се учеју са интересом. Све ово учење да родитељи, али и у школи на часовима народне културе.

• **ПОНОВИ – питања и задаци који ће ти помоћи да провериш научено градиво**

ПОНОВИ

- У табели учиши називе народних инструмента у сваку групу којој припадају.

Женски	Дувачки	Ударачки

- Удовој објасни што је етнографија и етномузикологија.

- Спомни како се изводи народна вјарака.

- Помни инструмент са описом који је у односу.

гудак	мек
тамбура	хоба чин
таван	обору са раздвојеним кочком и ногатима
фрука	спирала са рутицама
закач	гудачки инструмент
дакија	трупачки инструмент
	вокална драма која се дједи са обе стране

- Папку таблу тако да ћеш уз старе називе народних девојака одбие новите синониме.

Стари назив	Савремени назив
ајчина	
јелез	
чинаџије	
принча	

103

МУЗИЧКА РАДИОНИЦА

ПОСЕЛО, САБОРОВАЊЕ, ПРЕЛО

Извештајни регистар

- речник
- истражни и научни издаваштвени
- корисни информације
- истражније информације

Поступи у радио-етнолошком раду:

- Одређено се додељује некој групи...
- Свака група бира да предложи један од номинованих народних инструмената и најбољији избор је напоменут.
- Задња савремена група је објављена издаји речника „саборачки“ или „запис“. Језик је изградио савладајући програм (да први номинован је доказано као најбољи због напоменутог у складу традицији). Преподавач треба да подиже најбољу нареду посебно њему, звук народног инструмента и најбољи узетију.

БИЋУ ЕТНОЛОГ

Поступи у радио-етнолошком раду:

- Одређено се додељује некој групи...
- Свака група изгради један објави и понуди их са традиционним. Група за осликара ће бити обидије негда да приступи у традицији.

105

• **МУЗИЧКА РАДИОНИЦА – осмишљаваћеш, истраживаћеш и реализоваћеш различите активности у групи, уз помоћ наставника**

РЕЧ АУТОРА

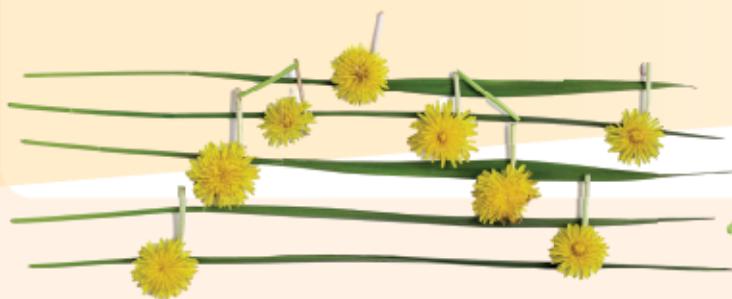
Драги ученици,

Добро дошли у Музичку културу шестог разреда. Смеше вам се нове песме, инструменти и историјски периоди. Кроз овај уџбеник повезаћете музику са знањима из различитих предмета и открићете нове видике.

Учећи о музици, развићете свој музички укус и лепо понашање. Два музичка жанра, класична и традиционална народна музика, основа су за формирање доброг музичког укуса. Упознајте их, али истражујте и музику која вас окружује. Слушајте и бирајте. Будите радознали и слободни.

Негујте добре навике и културно понашање: поштујте родитеље и наставнике, помажите старијима и млађима од вас, чувајте своју околину и слушајте вредна музичка дела, која нису само тренутни музички хит.

Ауторка

МУЗИЧКА ЕКОЛОГИЈА

Еколођија је наука која проучава животну средину, односе између живих бића и њихову прилагођеност на животне услове, као и преплитање између живе и неживе природе. Већ је кроз предмет природа и друштво говорено о томе како се може заштити животно окружење у којем живиш и чему служи рециклажа. О еколошким факторима у животној средини упознајеш се и кроз природну науку и важан и занимљив предмет – биологију.

Еколођија те учи да волиш животну средину у којој живиш, да чуваш природу и да је не загађујеш. Музичка еколођија пак брине о утицају различитих звукова на жива бића, о њиховој јачини у просторима где људи живе и раде, те о карактеристичним деформацијама и изобличењима које звук може да има. Важно је пажљиво изабрати звуке и музику која се слуша, али и обратити пажњу на начин на који се то чини. Еколошка свест подсећа те да музика може да развесели и опусти човека, али да постоји и звук који може да наруши наше здравље, квалитет живота и мир.

Научићеш и истражићеш:

- ♫ да ли се звуци деле на добре и лоше;
- ♫ шта проучава акустика;
- ♫ који орган је важан за слушање;
- ♫ да ли слушалице треба стално да носимо;
- ♫ зашто не треба шапутати;
- ♫ да ли гласне жице треба загрејати пре певања;
- ♫ зашто је музички укус важан.

ЕКОЛОГИЈА И ЗВУК

● звук ● акустика ● акустичка екологија ● слушалице ● глас

ВЕЋ ЗНАШ

Објасни шта је бука. Како се она мери?

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

Размисли који звук из школске околине ти највише прија, а који ти смета. Опиши и једну и другу врсту звука тако што ћеш истаћи како се осећаш када чујеш звук који ти прија, а како када слушаш звукове који ти не пријају. Подели своја размишљања и аргументе са осталим ученицима и наставником и дај предлоге како смањити непријатан и неповољан утицај лоших звукова.

Звук те окружује и свуда прати. Добри и лоши звуци утичу на твој слух. Област физике која проучава звук назива се **акустика**. Она ти помаже да схватиш како звук настаје, како се простира и колико је важан његов утицај на животну средину и жива бића.

Звуци који те свуда прате могу бити добри, али и лоши. Добри звуци су они који долазе из нашег природног окружења и у њих убрајамо: цвркот птица, пљусак, хујање ветра, шушкање лишћа, лавеж паса и мјаукање мачака. Ипак, звуци могу бити и лоши по нашу животну околину: рад бушилица, звук градског превоза и авиона, те брујање клима уређаја и вентилације ствара буку и за-гађује ваздух. Прегласну музику takoђе сматрамо лошим звуком јер тиме директно угрожавамо наш слушни апарат.

Акустичка екологија, наука која се бави звучном заштитом околине, помаже ти да препознаш добре и лоше звуке и да утичеш на друге особе из твоје околине да смање буку.

До сада се често говорило о томе и нема сумње да имаш свест да је веома битно да водиш рачуна о својим ушима и слуху, али је исто толико важно да негујеш и развијаш и свој глас. Он је најстарији и најсавршенији инструмент.

Ленард Коен,
Hallelujah

УШИ И СЛУШАЛИЦЕ

Убрзани развој музичких уређаја олакшао је самостално слушање музике на било ком месту. **Слушалице** омогућавају да у сваком тренутку можеш да чујеш своју омиљену песму, извођача или групу.

Ипак, мораš пажљиво одредити колико времена проводиш у слушању музике на овај начин, нарочито ако користиш бежичне слушалице које затварају ушни канал. Од великог значаја за здравље је да правилно користиш ову врсту слушалица: не носи их када не слушаш музику, редовно их чисти и, кључно, обрати пажњу да јачина звука не буде прегласна јер то трајно може оштетити слух. Осим бежичних, сигурно су ти познате и слушалице које иду преко ушију. Оне су безбедније јер је унутрашњост уха боље прозрачена, али и са њима мораš да водиш рачуна и да правилно подешаваш јачину звука.

Посебно је важно да знаш у којим ситуацијама употреба слушалица може да те уведе у опасну ситуацију. Ако си пешак на улици или на било који начин учествујеш у саобраћају, мораш да чујеш звучне сигнале као што су сирена аутомобила, аутобуса или позив друге особе. Законом о саобраћају забрањено је да се слушалице носе на улици када прелазиш преко пешачког прелаза. Такође, твоји родитељи не смеју да их носе док везе аутомобил. У саобраћају је важно да се чују звуци. Стално ношење слушалица те може искључити и из свакодневног разговора са члановима породице или пријатељима, а комуникација са људима је важна за развој човека.

НАУЧИ ЈОШ

Електрична возила су бешумна. Конструисана су тако да не загађују околину буком. Због безбедности се овој врсти возила додаје звук, јер пешаци без спољашњег упозорења неће чути електрична возила која им се приближавају. Звук упозорења се посебно развија да буде препознатљив, али и да не загађује околину.

Електрични аутомобил

ГЛАС И БУКА

Не покушавај **гласом** да надгласаш буку – тако ћеш само надражити гласне жице. Али немој ни шапутати јер их и то стеже. Наиме, наше гласне жице непрестано вибрирају када ваздух пролази кроз грло. Научи да правилно и разговетно изговараш гласове, јер ћеш тако бити на *добром гласу*. Запамти да пре било каквог наступа, певачког или говорног, загрејеш гласне жице. Поступно се распевај певајући, од дубоких до високих нота, једноставне кратке мотиве.

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

1. Одељење се подели на пет група.
2. Свака група извлачи папираћ на коме су написани тонови, слогови и динамика по којима ће се певати. Тонови су: *го-ре-ми*, слогови: *ми-мо-ми-мо*, динамика: *piano, forte, pianissimo, mezzoforte*.
3. Најпре свака група увежба своју динамику, а затим све групе певају истовремено.

МУЗИЧКА РАДИОНИЦА

ПРЕТВОРИМО СЕ У УШИ

Поступци у радионичарском раду:

- 1. Одељење се подели на пет група. Свака група бира истраживачки задатак:
 - уши у школи;
 - уши у школском дворишту;
 - уши на улици;
 - уши у градском превозу;
 - уши у кући.
- 2. Задатак сваке групе је да се присети добих и лоших звукова у одабраном окружењу:
 - сваки члан групе замишља наведено окружење;
 - сви чланови групе именују и описују звукове карактеристичне за дато окружење, сврставају их у добре и лоше, објашњавају зашто су дефинисани на тај начин, како делују на средину и да ли то зависи од њихове јачине.
- 3. Свака група предлаже начине како да у окружењу које су описивали буде више добрих а мање лоших звукова.

Правила понашања у групи:

- Сви чланови групе су равноправни.
- Договор, дијалог и аргументована расправа су начини да се побољша рад у групи.
- Чланови групе се међусобно подржавају и храбре како би постигли што боље резултате.

ЕКОЛОГИЈА УКУСА

● музички укус

Без сумње закључујеш и имаш свест о томе у којој мери бука може да нарушава уживање у животној средини, али је исто толико важно да обратиш пажњу и на то колико слушање музике коју прате непримерен текст и рђаве поруке може да има неповољан духовни утицај на тебе.

Сигурно те је некада неко упитао: Каква је то музика коју слушаш? Ког је квалитета?

Ипак, да би вредности биле схваћене на прави начин, неопходно је да откријеш да није увек добро и корисно све што се нуди на музичкој „трпези“. Зато би било важно да пронађеш неког ко одлично познаје музику, ко ће бити твој савезник у препознавању добре музике и уз чије знање ћеш радити на свом **музичком укусу**. Оно што ти можеш самостално да урадиш јесте да се покренеш и да са вршњацима одеш на концерт класичне музике. На тај начин можеш да се позабавиш откривањем и истраживањем композитора и дела која ти се допадају и која радо слушаш, као што је то случај са популарном музиком.

Добар укус за квалитетну музику се гради полако. Реч „укус“ везује се за храну и честе су опаске да је једно јело укусно, а друго није. Музички укус показује шта неко воли да слуша, а шта не. Сви људи имају некакав музички укус, али неки имају добар, а неки лош.

Музика може добро да утиче на твоје расположење, учење, напредовање и рад. Зато је важно да слушаш музику која није агресивна и чији текст није бесмислен или носи неке лоше, насиљне и ружне поруке. Увек када те убеђују да је нешто хит на музичкој сцени, запитај се како се осећаш док то слушаш или када гледаш видео који прати ту музику. Лоша музика може да те онера спложи и поремети ти учење или припрему за неки важан задатак. Зато треба радознато истражити све врсте музике: и класичну и забавну и народну. Тек кад стекнеш знање и упознаш се с различитим врстама музике, моћи ћеш да изградиш добар музички укус.

МУЗИЧКА РАДИОНИЦА

КОНЦЕРТИ У ШКОЛИ

поп музика –
забавна музика

На почетку школске године потребно је направити план за прво полуодишице како би се у сваком месецу организовао најмање један концерт.

Ученици шестог разреда бирају месец у коме ће одржати свој наступ. У договору и организацији, осим ученика, учествују и наставник музичке културе, библиотекар, изабрани наставник и неколико родитеља.

Жанрови који ће се представити публици су: КЛАСИЧНА МУЗИКА, РОК МУЗИКА, ПОП МУЗИКА и НАРОДНА МУЗИКА.

Поступци у радионичарском раду:

1. Најпре се анкетирају ученици који похађају музичке школе и који су самоуки а воле да свирају или певају. За сваки жанр потребно је пронаћи ученике који су са њиме упознати. Када је реч о народној музici, договорити се да су критеријуми за одабир народних песама традиционална народна музика и она које се компонује по узору на традиционалну. Припреме се одвијају током две недеље.
2. Ученици се припремају за концерт тако што, осим што преслушавају песме и вежбају њихово извођење, направе програм за публику на којем су написана имена извођача и композитора, али и називи њихових дела. Трајање наступа не треба да пређе један школски час.
3. Пред почетак концерта један од ученика обраћа се публици и обавештава присутне да је забрањена употреба мобилних телефона и конзумација хране и пића, али да су певање и игра добродошли на свим концертима, осим оног на коме се слуша класична музика.

МУЗИЧКА МАТЕМАТИКА

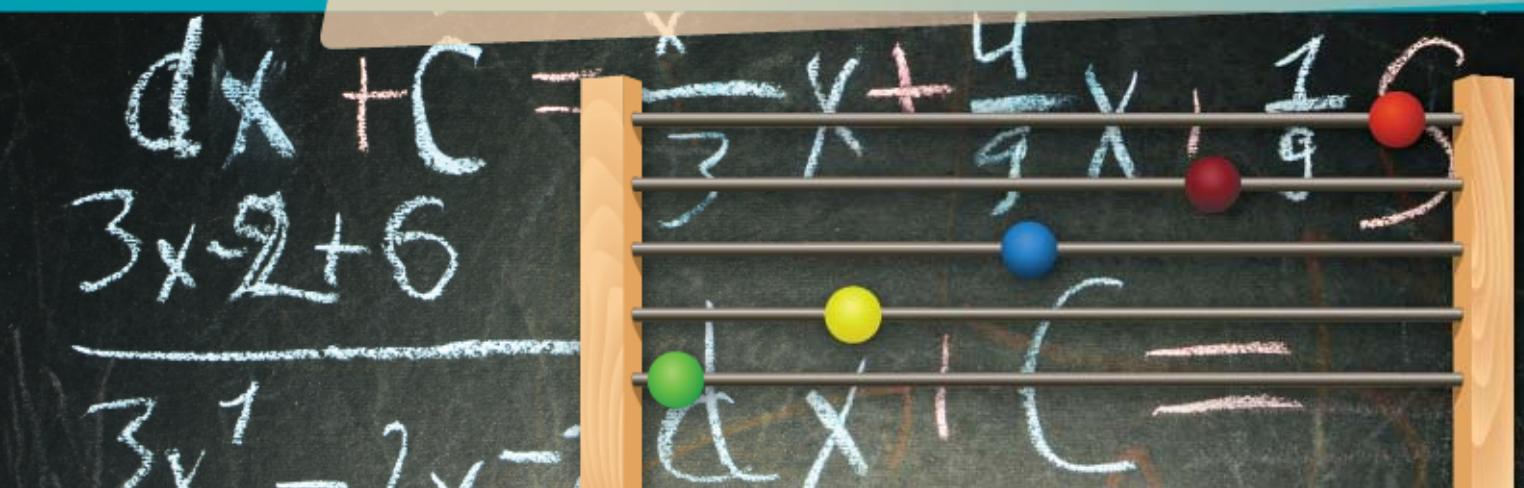
Математика и музика се развијају и укрштају од најстаријих периода људске цивилизације, тачније од када човек свесно размишља, рачуна, пева, плеше, корача, мери и свира.

Различите врсте тактова или трајање нота можемо лако и брзо повезати са разломцима. Тачка која продужава ноту може бити и тачка од које почиње нека дуж. На тој дужи се могу постављати тачке које ће означавати тонове различитих висина. Од ових тонова се могу градити лествице које је у геометрији могуће представити и као праве. У математици учиш шта значе паралелне праве, а то исто учиш и у музici кроз паралелну лествицу.

Осим тога, музика се може представити и геометријским облицима. Комбинација полуустепена ствара лествице које различито звуче и које се могу комбиновати као бројеви у сабирању, множењу или дељењу. Различита трајања и комбинације тонова стварају и нове звучне слике у песмама и инструменталној музici.

Научићеш и истражићеш:

- ♩ да ли једну ноту можемо поделити на три дела;
- ♩ како слогови у речи могу да постану неправилне ритмичке фигуре;
- ♩ у каквој су вези разломци са трајањем нота;
- ♩ да ли је могуће плесати уз синкопиран ритам;
- ♩ шта „пунктум“ значи на латинском језику;
- ♩ ко је писао стихове за $\frac{6}{8}$ такт;
- ♩ у каквој су вези дуж и лествица;
- ♩ зашто се појављују повисилица и снизилица;
- ♩ како се од једне мелодијске линије може направити вишеглас;
- ♩ да ли дур осликова лето, а мол јесен.

ТРИОЛА

● триола ● осминска триола

Наброј различите нотне вредности и напиши их у нотној свесци.

Из математике ти је познато да се сваки број, осим нуле, може поделити на два. Исто је и у музичи: свака нотна вредност може се поделити на два једнака дела.

$$\textcircled{0} = \textcircled{1} + \textcircled{1} \quad \textcircled{1} = \textcircled{1} + \textcircled{1} \quad \textcircled{2} = \textcircled{1} + \textcircled{1} \quad \textcircled{3} = \textcircled{1} + \textcircled{1}$$

Ноте различитог трајања (цела нота, половина нота, четвртина ноте) могу се поделити и на три и тада се добија неправилна ритмичка група. Ова група обележава се луком и бројем 3, који означава број њених делова. Добијену неправилну ритмичку фигуру називамо **триола**. Ако једну четвртину ноте поделимо на три једнака дела, добијамо **осминску триолу**.

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

Вежбај у групи читање текста у ритму осминске триоле.

У-ста-до-ше ки-ће-ни сва-то-ви

РЕШИ

Прочитај текст народне песме и изведи га уз тактирање у ритму. Саслушај песму, а затим је певај по слуху.

Не гони коња, море, момиче

Народна песма

Rubato

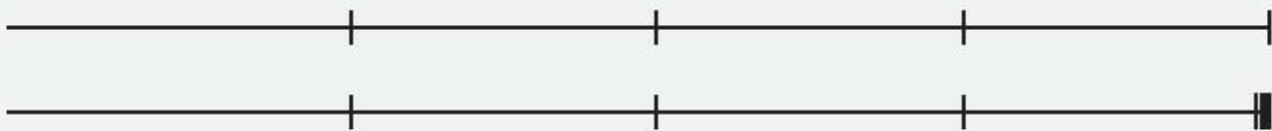
Биља Крстић и оркестар **Бисшрик** познати су по томе што негују традиционалну музику. Њихов први албум, насловљен по оркестру – **Бисшрик**, проглашен је за најбољи албум традиционалне музике у 2001. години.

РЕШИ

Колико осминских триола може бити у $\frac{2}{4}$ такту?

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

Одељење се подели на више група. Свака група бира један од предложених тактова: $\frac{3}{4}$ или $\frac{4}{4}$. Чланови групе осмишљавају и записују у нотном систему ритмичку линију од осам тактова. У сваком такту ритмичке линије мора се употребити осминска триола. У следећем кораку свака група тактирањем вежба ритмички запис. Када је ритмичка линија научена, композиција се може извести уз Орфове инструменте: бубањ, дaire или штапиће.

РЕШИ

Новембра 1928. године у Паризу је први пут изведено оркестарско дело *Болеро*, француског композитора Мориса Равела. Оно је компоновано као балетска музика за руску балерину Иду Рубинштајн, а изграђено је на мелодијској линији која се понавља на различитим инструментима. У њему се комбинују разнолике инструменталне боје и динамичке ознаке. Посебно је занимљива ритмичка линија која се непрекидно понавља у малом бубњу. Твој задатак је да преслушаш поменуту композицију и утврдиш који ритмички низ доминира у дioniци малог бубња.

Морис Равел,
Болеро

ВЕЋ ЗНАШ

🎵 Која реч има исто значење као реч „темпо“?

🎵 Распореди у табели предложене називе темпа спрам брзине коју означавају: *adagio, andante, lento, presto, moderato, allegro*.

Темпо		
Спор	Умерен	Брз

ПОНОВИ

- 1. Напиши правилно осминску триолу. _____
- 2. На празна места упиши одговарајући број како би разломак био тачан.

$$\frac{1}{2} = \frac{1}{4} \quad \frac{1}{4} = \frac{2}{8} \quad \frac{2}{4} = \frac{4}{16}$$

3. Ако у потпуном такту имамо само две осминске триоле, тај такт је:

- a) $\frac{3}{4}$ b) $\frac{2}{4}$ c) $\frac{4}{4}$.

Заокружи слово испред тачног одговора.

СИНКОПА

● синкопа ● народна музика ● џез музика

Јелено, девојко

Народна песма
из Србије

Је - ле - но, де - вој - ко, где си си - ноћ би - ла?
Је - ле - но, де - вој - ко, где си си - ноћ би - ла?

Јоване, чобане, била у дућану. 2x
Јелено, девојко, шта ћеш у дућану? 2x
Јоване, чобане, куповала свилу. 2x

Јелено, девојко, шта ће теби свила? 2x
Јоване, чобане, хоћу да се удајем. 2x
Јелено, девојко, би ли пошла за ме? 2x

РЕШИ

Уочаваш у почетним тактовима народне песме *Јелено, девојко* да је четвртина уоквирена осминама, али и да су речи подељене на три слога и да сваки слог има по једну ноту. Покушај да овај ритам (осмина – четвртина – осмина) запишеш на другачији начин, али да притом не мењаш ритам и начин извођења. Овај поступак налик је синонимима у српском језику, то јест различитим речима које имају исто значење. Овај задатак можеш урадити и помоћу рачунске радње – дељења и музичких ознака научених у петом разреду као што је лук трајања. Прво реши коју ћеш нотну вредност да делиш, а затим у нотној свесци постави задатак.

Синкопа је ритмичка фигура која се састоји од три тона. Први и трећи тон су дупло краћи од средишњег тона синкопе. Средишњи тон синкопе настао је спајањем луком трајања у један тон. Тим спајањем долази до померања нагласака јер се ненаглашени тон спаја са наглашеним. Иако је у синкопи други тон дужи од првог, оба тона су наглашена. Стога се она често користи како би појачала напетост у музici.

Синкопа се може направити и од краћих нотних вредности.

Синкопу ћеш често пронаћи у **народној музici**, а готово редовно у **џез музici**.

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

Напиши ритмичку линију од шест тактова у нотној свесци тако што ћеш употребити осминску синкопу. Потом изведи ритмичку линију: неко ће је извести рукама, а неко ће користити удараљку из Орфовог инструментаријума.

Чамац на Тиси

Умерено

Музика: Дарко Краљић

f О дав-но бе - ше се-ћам се ја, кад у твом о-ку пр-ви пут плам за-са.

Кад си ме-ни зна-ла ре-ћи, дра-ги при-чај ми о сре-ћи, не-мој да за-луд ле-ти мај!

О да - вно бе - ше се-ћам се ја, кад у твом за-гр-ља-ју ја го-рех сва.

То се ви-ше вра-ти-т не-ће, сад су про-шли да-ни сре-ће ал' још те у-век во-лим ја. По

ти - хој Смо ре - ци за - гр - ље - ни че - сто пло - ви - ли ми у

ма - ле - ном чам - цу смо се та - да пр - ви пут по - љу - би - ли. Ал' сад је са - свим

друк - чи - је све и ви - ше ни - кад не - ће би - ти као пре.

По - крај ме - не ви - ше ни - си чам - цем пло - вим сам по Ти - си, ал' још те у-век во-лим ја. По

ал' још те у-век во-лим ја. Ал' још те у-век во-лим ја.

НАУЧИ ЈОШ

Регтайм пијаниста

На прелазу из XIX у XX век у Америци настаје популаран облик забавне музике: регтайм. Главни инструмент регтайма је клавир који развија изразито синкопирану мелодијску линију. Нарочито су се користиле шеснаестинске синкопе. Осим тога, регтайм је био популаран и као плесна музика, а утицао је и на појаву и развој ћез музике. Да би ти било јасно о каквој музici је реч, пронађи на некој од музичких платформи композицију *The Entertainer* (Забављач) Скота Џоплина и саслушај је.

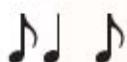
Скот Џоплин,
The Entertainer,
регтайм клавир

ПОНОВИ

1. Заокружи слово испред примера на ком је написана синкопа.

a)

б)

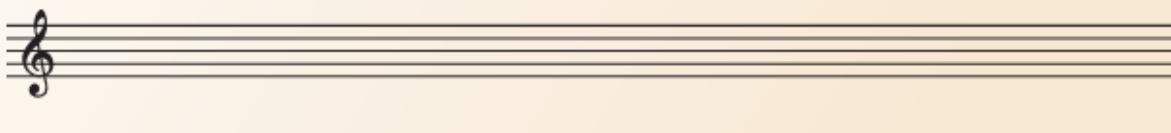
в)

2. Напиши из које фигуре је настала осминска синкопа.

3. Од понуђених нотних вредности направи и запиши синкопиран ритам у $\frac{3}{4}$ такту:
четвртина, осмина, половина, четвртинска пауза, осминска пауза, шеснаестина.

4. У којој врсти забавне музике се нарочито користи синкопиран ритам?

5. Напиши стих на тему *Рас џус џ*. За осмишњени стих састави мелодијско-ритмичку линију у $\frac{3}{4}$ такту. Поред четвртине, осмине, четвртине са тачком, користи и осминску триолу и осминску синкопу.

ТАЧКА

● тачка ● пунктирана нота ● лук трајања

ВЕЋ ЗНАШ

♪ Отпевај песму Уливади ћод јасеном.

Тачку користиш на завршетку обавештајне реченице, кроз једну тачку можеш да нацрташ безброј правих, а и цртеж почињеш од неке тачке на папиру. У музичи се свака нотна вредност може продужити тачком. Тада тачку пишеш поред главе ноте чије трајање желиш да продужиш и тако написана нота се зове **пунктирани нота**. Мораш знати да ће тачка нотну вредност или паузу продужити за половину њеног трајања.

Лук трајања је још један начин да се продужи трајање ноте. Лук повезује две ноте исте висине. Када приметиш лук трајања у нотном запису, певаш или свираш само један тон и он траје колико оба тона заједно.

РЕШИ

Нотне вредности повезане луком напиши као пунктирани ноте.

пунктум – на латинском језику значи тачка

Гле, игре ли красне

Allegro

В. А. Моцарт,
из опере Чаробна фрула

Гле и - гре ли кра - сне, то не чух још
ја: ла, Чуј
зву - ке те пе - сме ко још о - во зна: ла, ла,
ла, ла, ла, ла, ла, ла, ла, ла, Чуј ла.

Ко звонце кристална је игра нам та,
ла, ла, ла...

Сад кажем вам хвала за ту песму ја,
ла, ла, ла...

Зар престат то неће, да л' ико то зна,
ла, ла, ла...

То песма је среће, њу сад певам ја,
ла, ла, ла...

♪ Обрати пажњу при певању на пунктирани ноте.

Ова песма се може отпевати и од тона с из прве октаве. Слушај извођење.

НАУЧИ ЈОШ

Сигурно знаш кога су у XVIII веку звали Чудо од детета. Волфганг Амадеус Моцарт, музички геније, кога данас свирају нека друга деца, компоновао је оперу Чаробна фрула у којој се, као у сваком свету бајки, боре добро и зло и светло побеђује таму.

РЕШИ

Слушај Осму руковешт Стевана Ст. Мокрањца и у одабраним песмама обележи и именуј обраћене ритмичке фигуре у нотном запису.

Стеван Стојановић
Мокрањац

Стеван Стојановић
Мокрањац,
Осма руковет

Цанум насред село

Allegretto moderato

Ца-нум, на-сред се-ло, ша-ре-на, че-шма, те-ча- - ше, а-го, те-ча- - ше, оф, на-сред, се-ло, ша-ре-на, че-шма

Стеван Ст. Мокрањац,
Осма руковет (Песме с Косова)

Што Морава мутно тече

Стеван Ст. Мокрањац
Осма руковет

Adagio

Што Морава мутно тече, што Морава мутно тече.

ПОНОВИ

1. Напиши четири такта у $\frac{3}{4}$ такту и употреби пунктирани ритам.

2. Напиши на други начин пунктиране ритмичке фигуре:
 - а) осмина + шеснаестина _____;
 - б) половина + две осмине _____;
 - в) четвртина + осмина, осминска пауза _____.
3. Смисли ритмички диктат од три такта у $\frac{3}{4}$ такту. Изведи такт по такт док неко из групе записује диктат на табли.

ТАКТ $\frac{6}{8}$

•такт $\frac{6}{8}$

ВЕЋ ЗНАШ

Музички метар је:

- а) смењивање милиметара и центиметара;
- б) смењивање кратких и дугих нота;
- в) смењивање наглашених и ненаглашених тонова.

Заокружи слово испред тачног одговора.

Како се зове најмањи део музичке композиције и како се обележава у нотном систему?

На Студенцу

Allegro

Музика: Божидар Трудић
Текст по делу Бранка Радичевића

Кад сам си - ноћ ов - де би - ла, ој, _____
kad sam si - noć ov - de bi - la, oj, _____

и во-ди - це за - хва-ти - ла, ој, _____
i vo-di - ce za - hva-ti - la, oj, _____

дра - ги мој! _____
dra - gi moj! _____

Дође момче црна ока
На коњићу лака скока.
Поздрави ме, зборит оде:
„Дајде, селе, мало воде!”

• У којој врсти такта је написана песма?

НАУЧИ ЈОШ

Стихове за песму *На сјуденцу* написао је српски песник Бранко Радичевић. Живео је у XIX веку, дружио се са Вуком Стефановићем Караџићем и добро је познавао српске народне песме.

РЕШИ

Преслушај староградску песму *Бледи месец* и ликовним путем у нотној свесци прикажи садржај песме.

Бледи месец

Девојка са крчајом,
Пионирски парк у Београду

Сигурно се сећаш да је **такт** $\frac{6}{8}$ сложен такт и да се тактира на два потеза. Ако овај такт посматраш као математички задатак, можеш га овако поставити:

$$\frac{6}{8} : 2 = \frac{3}{8}$$

РЕШИ

1. Реши математички задатак: $\frac{3}{8}$ је колико шеснаестина?

Резултат овог задатка ти говори да на сваком потезу имаш по три осмине. То заправо значи да други број разломка одређује јединицу бројања, а први број одређује колико јединица бројања има у такту. Осмине се у такту могу сабирати, делити, комбиновати са паузама и градити различите ритмичке фигуре:

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

С паром из клупе од понуђених ритмичких фигура напиши у нотној свесци ритмичку линију од шест тактова у $\frac{6}{8}$ такту. Први пут је изведи само тактирањем, а затим је увежбај на неком од Орфових инструмената: штапићима, добошу или бубњу.

Ритмички обрасци су следећи:

РЕШИ

Као што песма *На сгуденцу* мелодијски подсећа на српску народну традицију, тако и песма *Ово је Србија* аутора Николе Гргића има карактеристике српске народне песме. Понађи на некој од музичких платформи за слушање музике ову песму и преслушај како је изводе певачи, инструменталисти и играчи српских фолклорних друштава у Србији и свету.

Стихови ове песме подсећају на важне ствари као што су домовина, љубав према својој земљи и поштовање историје и традиције народа коме припадаш. Присети се историјских података о Првом светском рату и у нотној свесци напиши састав о томе како је могуће повезати их са текстом песме. Као инспирација може да ти послужи и слика српског војничког гробља на Зејтинлику, у Грчкој.

Никола Гргић,
Ово је Србија

Српско војничко гробље
на Зејтинлику, у Грчкој

ПОНОВИ

- 1. Колико потеза је потребно диригенту да прикаже такт $\frac{6}{8}$?
- 2. Шта у музici означавају бројеви у разломку $\frac{6}{8}$?
- 3. Заврши математички израз:

четвртина са тачком = три осмине = _____ шеснаестина.

ЛЕСТВИЦЕ

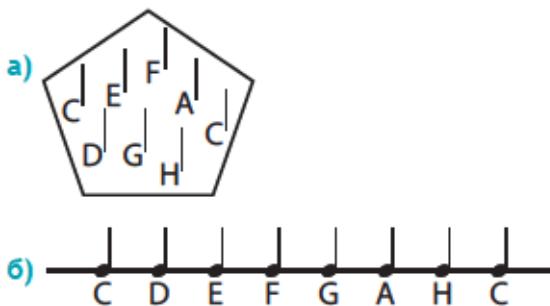
● Ге-дур ● Еф-дур ● де-мол

ВЕЋ ЗНАШ

♪ У следећем задатку заокружи слова испред тачних одговора.

- Музичка лествица представља:
 а) скуп тонова; б) низ тонова.
- Солмизација је:
 а) облик који има две димензије;
 б) слог који именује сваку ноту;
 в) име нота сол и ми.
- Абецеда у музичи означава:
 а) елемент скупа; б) природне бројеве; в) тонове.
- Полустепен у музичи означава:
 а) збир два броја;
 б) најмање растојање између два суседна тона;
 в) део кружнице;
 г) размак између првог и другог ступња Це-дур лестице.
- Ступањ у музичи је место:
 а) троугла у низу; б) римског броја у Риму; в) тона у лествици.
- Повисилица је знак:
 а) за сабирање два броја;
 б) који мења висину тона у смеру навише;
 в) за скретање навише.
- Снизилица је знак:
 а) за одузимање два броја;
 б) за одрон на путу;
 в) супротан од повисилице.

♪ Заокружи пример који по твојем мишљењу боље представља лествицу.

♪ Повежи називе лествица са њиховим описом.

дур

тамно

мол

светло

велико слово

мало слово

Волфганг Амадеус
Моцарт,
**Мала ноћна
музика**

РЕШИ

Пажљиво саслушај *Малу ноћну музику* Волфганга Амадеуса Моцарта, а затим запиши у нотној свесци:

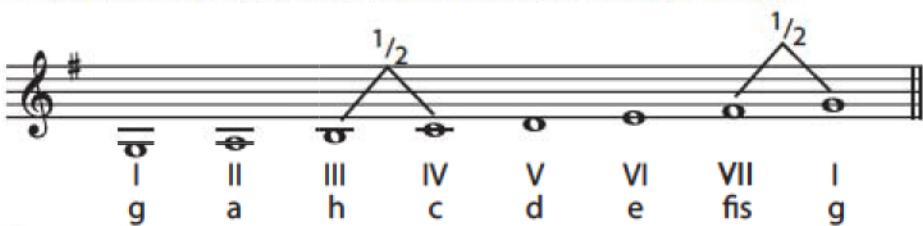
- опиши какво расположење у теби изазива ова композиција;
- које боје би биле адекватније за ликовну илустрацију поменуте композиције: светле или тамне;
- који изрази лица одговарају доживљају мелодије.

ГЕ-ДУР ЛЕСТВИЦА

Све што ти је познато о Це-дур лествици: шта су полуостепени, где се налазе, шта су ступњеви и како се обележавају, примењиваћеш и у **Ге-дур лествици**. Оно што разликује Ге-дур лествицу од Це-дура је увођење једног предзнака.

Наиме, у Ге-дур лествици се седми ступња повисује да би се задржао распоред полуостепена који карактерише сваку дурску лествицу. На тај начин добијамо лествицу са једним предзнаком, повисилицом *фис*. Она се може увести одмах на почетку линијског система, после виолинског кључка, на петој линији линијског система, или се може писати при сваком јављању ноте *еф*.

Ге-дур лествица

Сад зиме више нема

Allegretto

Дечја песма из Италије

mp Сад зи - ме ви - ше не - ма и а - прил већ је

mf па ку - ка - ви - ца пе - ва ту пе - сму мај - ску сву.

p Ку - ку, ку - ку и а - прил већ је ту, *mf* па

ку - ка - ви - ца пе - ва ту пе - сму мај - ску сву.

♪ Певај песму по слуху. Обрати пажњу да ли песма почиње предтактом или узмахом.

РЕШИ

Гледај нотни запис песме *Oх, пролеће ѿносито* и направи анализу тако што ћеш попунити табелу дајући одговоре на следећу листу захтева.

- Да ли се на почетку песме, иза виолинског кључа, налази предзнак?
- Која врста такта је написана иза виолинског кључа и предзнака?
- Последњи тон представља истовремено и први тон употребљене лествице. О ком тону се ради?
- Ознака за темпо написана је у првом такту изнад линијског система. О ком темпу је реч?
- Ознака за динамику написана је такође у првом такту, али испод линијског система. Напиши њен назив.
- На захтев *Ритмички шок који доминира* упиши нотну вредност која се највише користи у песми.
- На крају, у захтеву *Лунгширана ритмичка фијура* запиши назив оне која се користи у песми.

Oх, пролеће ѿносито

Andante

Композитор: Јосиф Маринковић

Текст: Јован Грчић Миленко

mf Ох, пролеће по - но - си - то, по - но - сан - ти дан. Ко - га
 не би у - сре - ћи - о о - сме - јак - ти знан. Ко - га
 не би у - сре - ћи - о о - сме - јак - ти знан.

Чисто небо распучило
 Свој плаветни крас,
 А с њега се осмејује
 Сунашће на нас.

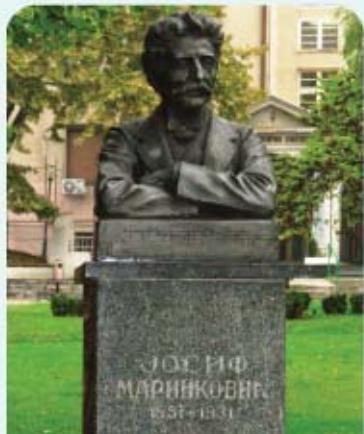
Мило брдо Шумадија,
 Хладовити гај,
 Сунашћу се, лепом, чини
 Ко зелени рај.

Анализа песме

Предзнак	Такт	Лествица	Темпо	Динамика	Ритмички ток који доминира	Пунктирана ритмичка фигура

НАУЧИ ЈОШ

Биста Јосифа Маринковића у Београду

Јосиф Маринковић је песму „Ох, пролеће поносито” компоновао према стиховима које је написао српски песник XIX века Јован Грчић Миленко. Он је писао родољубиву и љубавну поезију, али и ону у којој описује природу (циклус песама *Пролеће*). Дружио се са песницима Лазом Костићем и Јованом Јовановићем Змајем. Јосиф Маринковић, који је живео у исто време када и поменути аутор стихова, претежно је стварао вокалну музiku: соло и хорске песме. Осим што је био наш познати композитор, Маринковић је био и наставник музике у Другој мушкиј гимназији у Београду.

- Сети се ко је предавао музiku у Првој београдској гимназији и ко је основао 1899. године прву музичку школу у Београду.

Како се зове лествица која почиње и завршава се нотом еф?

РЕШИ

Преслушај два пута последњу песму из *Осме руковеши* Стевана Ст. Мокрањца. У другом преслушавању запиши у нотној свесци:

- о чему текст говори;
- којом динамичком ознаком песма почиње, а којом се завршава;
- у ком темпу се песма изводи;
- коју врсту гласова препознајеш у хору.

ВЕЋ ЗНАШ

♪ Понађи одговарајуће описе за динамику и темпо и повежи их.

динамика

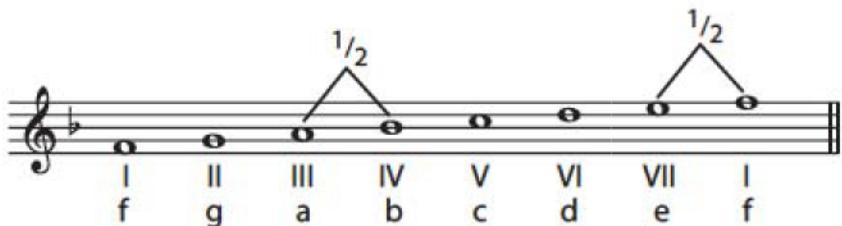
- брзина
- висина
- јачина
- боја
- largo*
- piano*
- moderato*
- presto*
- pianissimo*

темпо

- forte*
- andante*
- mezzoforte*
- allegro*
- mezzopiano*
- vivace*
- fortissimo*

ЕФ-ДУР ЛЕСТВИЦА

У Еф-дур лествици се снижава четврти ступањ да би се задржао исти распоред степена и полуустепена који имамо у свим дурским лествицама. Зато Еф-дур има једну снизилицу, а то је бе. Овај предзнак се може увести одмах на почетку линијског система, после виолинског кључа, на трећој линији линијског система, или се може писати при сваком јављању ноте ха.

Лудвиг ван
Бетовен,
Осма симфонија

НАУЧИ ЈОШ

Бетовенова *Осма симфонија* има четири различита става, од којих је трећи компонован у облику менуeta, старе француске игре у трочетвртинском такту. Симфонија се компонује за оркестар и зато се и каже да према извођењу припада оркестарској музici. Ознака за темпо првог става *allegro vivace*, у преводу *весело и живо*, указује на њен весео карактер. Он се додатно истиче и употребом Еф-дур лествице.

РЕШИ

Гледај и слушај нотни запис омиљеног вокално-инструменталног облика Ј. С. Баха и направи анализу песме тако што ћеш попунити табелу исправним одговорима.

Ах, што волим

Јохан Себастијан Бах,
deo Каншаше о селу

Andante

mp Ах, что во - лим пе - сме звук, во - лим bla - ge но - ни

ти - хи мук. ♫ Во - лим шу - му, ре - ку, по - ље,

ja сам у - век до - бре во - лье. mp Во - лим сун - це,

во - лим гај, во - лим дра - ги ро - дни крај.

Волим игре, шале све, Волим оца, мајку милу, Волим цвеће, птица лет,

ал' не волим људе зле. доброг брата, сестру чилу. волим, волим читав свет.

Анализа песме

Предзнак	Такт	Лествица	Темпо	Динамика	Ритмички ток који доминира

де-мол ЛЕСТВИЦА

ВЕЋ ЗНАШ

Како се зове супротан род од дура? То су лествице које називамо и паралелне лествице. Утврди која је паралелна лествица Еф-дура.

Где је онај цветак жути

Moderato

Ђовани Батиста
Перголези

p Где је о - нај цве-так жу - ти, што га це - ла шу-ма зна? Где се
Ве-тар шу - ми, гра-не ди - ра, пи-та цвет где сни-ва сад. Још ми

скри - ва, за-што ћу - ти, зар га што у - вре-дих ja? *mp* Нек ме
ср - це не да ми - ра, до-ђи цве - те, сми-ри јад. У њем'

во - ди ла-буд бе - ли, што га по - зна шум-ски свет,
бо - ја сун-ца и - ма, што их цве - тни да-де мај! ил' нек
хлад - ни ве-тар ве - ли, где је тај мој ма-ли цвет.
је - сен, сти-же зи - ма, ве-не цвет свој на-ђе крај.

РЕШИ

Напиши у нотној свесци кратку причу која треба да одговара музичком изразу песме.

НАУЧИ ЈОШ

Ђовани Батиста Перголези живео је у XVIII веку и био је италијански композитор, оргуљаш и виолиниста. Иако је компоновао и духовну музику, нарочито је познат као композитор комичних опера.

Доменико Антонио Вакаро,
Ђовани Батиста Перголези

де-мол природни

Notes: d, e, f, g, a, b, c, d
Intervals: II-III, V-VI = 1/2

Паралелна лествица Еф-дура је **де-мол** лествица. Она почиње VI ступњем Еф-дура, тоном *de*, и има исте тонове, али у различитом распореду. Паралелна де-мол лествица преузима од Еф-дура и његов предзнак: слизилицу *бе*. Она има и два полуостепена који се налазе између II и III и V и VI ступња. Овај тип мола се зове **природна молска лествица**.

Поред природне, у народним песмама често се среће и **хармонски тип молске лествице**. Њу карактерише присуство три полуостепена (II и III, V и VI и VII и I ступањ) и велики размак од три полуостепена између VI и VII ступња.

де-мол хармонски

Notes: d, e, f, g, a, b, cis, d
Intervals: II-III, V-VI, VII-I = 1/2
VII = #

РЕШИ

Постави и реши математички задатак: Израчунај збир три полуостепена.

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

Нека се одељење подели на две групе и нека свака група вежба, уз помоћ наставника, један глас из двогласног рефrena. Када група про-вежба и научи свој глас, цело одељење пева рефрен у двогласу. На крају сви заједно уче да певају једногласну прву реченицу песме *Свети Сава*.

Свети Сава,
манастир Милешева

Свети Сава

Умерено

Музика: непознат аутор
Текст по делу Војислава Илића

Ко уда-ра та-ко по - зно
у ду-би-ни ноћ-ног ми - ра

На ка-пи-ји за-тво - ре - ној све-то - гор-ског ма - на - сти - ра?

РЕШИ

Слушај уз нотни запис неколико пута песму *Свешти Сава*, а затим покушај да је отпеваши уз снимљену клавирску линију као караоке.

Централна црква у манастиру Хиландар

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

Песму *Свешти Сава* изведите уз Химну *Свештом Сави* на школској приредби. Њен прилагођен почетак следи у наставку.

Свети Сава

Ко удара тако позно
у дубини ноћног мира
На капији затвореној
светогорског манастира?

„Већ је прошло тавно вече,
и нема се поноћ хвата,
Седи оци, калуђери,
отвор'те ми тешка врата.

Светлости ми душа хоће,
а одмора слабе ноге.
Клонуло је моје тело,
уморне су моје ноге.

Ал' је крепка воља моја,
што ме ноћас вама води,
Да посветим живот роду,
отаџбини и слободи.”

позно – касно
тавно – тамно
крепко – снажно

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

- Одељење се подели у неколико група.
- Свака група има четири до пет чланова.
- Истражују се руководи Стевана Стојановића Мокрањца: *Прва, Друга, Трећа, Пећа и Осма*.
- Задатак је да се представи свака руководи: које песме су коришћене, колико их има и како се изводе.

ПОНОВИ

- 1. Препознај која лествица се описује:

Ова лествица се користи да опише радост, летње време и школски распуст. Има два полуостепена и повисилицу фис. Првим тоном ове лествице почиње Моцартова чувена *Мала ноћна музика*.

- У којој врсти де-мол лествице се налазе три полуостепена?
- Полустепен еф се као VII – I ступањ налази у _____ лествици.
- Повежи реч „род“ из граматике са њеним значењем у музичи. Објасни шта означава реч „род“ у граматици српског језика, а шта у музичи. Да ли има неких сличности?

КАНОН

● канон ● мелодијска линија

ВЕЋ ЗНАШ

Саслушај и отпевај песму из XVI века *Viva la musica*, што у преводу значи Живела музика. Присети се чему служе бројеви написани изнад линијског система у првом, трећем и петом такту песме.

Viva la musica (Живела музика)

Allegro

Михаел Преторијус

Канон је вишегласна песма. То значи да се једна **мелодијска линија** узастопно понавља, а пева се у различитим гласовима. Сваки глас почиње да пева мелодију неколико тактова касније. На овај начин може се укључити велики број гласова и канон може постати бескрајан.

РЕШИ

Претходник Баха и један од најистакнутијих оргуљаша је немачки композитор XVII века Јохан Пахелбел. Он је компоновао инструменталну музику за оргуље и чебало, инструменте о којима учиш у поглављу Музички инструменти. Међу инструменталним композицијама лепотом мелодије истиче се његов Канон у Де-дуре. Ова композиција неретко се чује на церемонијама венчања, а нарочито је постала популарна од када је као филмска музика употребљена у филму *Обични људи* из 1980. године. Твој задатак је да преслушаш ову композицију у различитим инструменталним извођењима – на оргуљама, чебалу и у оквиру гудачког оркестра, а потом и да опишеш музичко извођење које ти се највише допада и образложиш зашто.

Јохан Пахелбел,
Канон у Де-дуре
(оргуље, чебало,
гудачки оркестар)

ПОНОВИ

- 1. Шта је канон? _____
2. Заокружи слово испред тачног одговора. Мелодијска линија канона је:
 - a) једногласна, b) вишегласна, c) молска.
3. Колико се пута понавља главна тема у инструменталном Канону Ј. Пахелбела?
4. Преслушај извођења Канона у Де-дуре Ј. Пахелбела на различитим инструментима и наброј свечане ситуације у којима би одређено извођење могло да се употреби.

МУЗИЧКА РАДИОНИЦА

МУЗИЧКА АНАЛИЗА

Стеван Стојановић Мокрањац,
Друга руковет

Поступци у радионичарском раду:

5 мин.

40 мин.

45 мин.

45 мин.

1. Одељење се подели на четири групе. Свака група би требало да има пет до шест ученика.
2. Групе анализирају *Другу руковет* Стевана Стојановића Мокрањца: издвајају песме у којима проналазе Еф-дур лествицу, пунктирани ритам и триоле.
 - Задатак прве групе је да у изабраним песмама прочита и изведе текст у ритму. Ова група репује.
 - Задатак друге групе је да издвоји песму у којој Мокрањац користи пунктирани ритам, те да вежба да је пева по слуху.
 - Задатак треће групе је да издвоји песму у којој Мокрањац користи триолу, а потом да вежба да је пева по слуху.
 - Задатак четврте групе је да издвоји песму у којој Мокрањац користи Еф-дур лествицу, а затим да вежба да је пева по слуху.
3. Групе представљају и изводе своје задатке.
4. Након наступа сваке групе, публика-одељење оцењује наступ оценама од 1 до 5. Критеријум за оцењивање успешности у решавању задатка односи се на квалитет и увежбаност извођења одређене песме.
5. Побеђује група која добије три петице.
6. У школској библиотеци се организује такмичење за победничке групе из свих одељења шестог разреда.

Правила понашања у групи:

- Сви чланови групе су равноправни, подржавају и охрабрују једни друге да постигну боље резултате.
- Договор, дијалог и аргументована расправа су начини да се побољша рад у групи.

Материјал за рад:

- Стеван Ст. Мокрањац, *Друга руковет*, нотни запис
- Стеван Ст. Мокрањац, *Друга руковет*, музички запис

Стручни сарадник и саветник сваке групе је најбољи пријатељ одељења: наставник.

Осу се небо звездама

Стеван Ст. Мокрањац,
Друга руковет

Largo

p о - су се - не - бо зве - зда - ма,

Piu mosso

pp Зве - зда - не да - не, мој ми - о бра - ле!

Tempo I

p И рав - но по - лье ов - ца - ма.

p Зве - зда - ма не - ма Да - ни - це,

Piu mosso

pp Зве - зда - не да - не, мој ми - о бра - ле!

Tempo I

p Ов - ца - ма не - ма чо - ба - на.

Piu mosso – живље

Tempo I – вратити се на почетни темпо песме

Смиљ' Смиљана

Стеван Ст. Мокрањац,
Друга руковет

Andantino

pp Смиљ' Сми - ља - на по - крај во - де бра - ла.

Смиљ' Сми - ља - на по - крај во - де бра - ла.

Јесам ли ти, Јелане

Allegro

f Је - сам ли ти, Је - ла - не, го - во - ри - о, ди - вна Је - ло.
Да не ра - стеш, Је - ла - не, по - крај пу - та, ди - вна Је - ло.
Где про - ла - зе, Је - ла - не, че - то - во - Ѣе, ди - вна Је - ло.

Је - сам ли ти, Је - ла - не, го - во - ри - о, ди - вна Је - ло.
Да не ра - стеш, Је - ла - не, по - крај пу - та, ди - вна Је - ло.
И про - во - де, Је - ла - не, сво - је че - те, ди - вна Је - ло!

Стеван Ст. Мокрањац,
Друга рукопис

Маро Ресавкињо

Andante

Ма - - ро
Je - - сил'
Ре - сав - - ки - њо
ви - д'ла, Ma - ро,
Ma - - ро
ре - - сав - -
Re - сав - - ки - њо!
ске ју - - на - ке?

Стеван Ст. Мокрањац,
Друга рукопис

У Будиму граду

Allegro

mf У Бу - ди - му гра - - ду чу - дно чу - до ка - - жу,
p Миш по - се - ја про - - ју по је - же - ву по - - љу,
pp На - ра - сла је про - - ја ми - шу до ко - - ле - - на,
ppp Ми - шу до ко - - на, жа - би до ра - - ме - - на,

хм, хм, је л' и - сти - на, чу - дно чу - до ка - - жу!
хм, хм, је л' и - сти - на, по је - же - ву по - - љу!
хм, хм, је л' и - сти - на, ми - шу до ко - - ле - - на!
хм, хм, је л' и - сти - на, жа - би до ра - - ме - - на!

Стеван Ст. Мокрањац,
Друга рукопис

МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Музички инструменти су справе помоћу којих се изводи музика. Важну групу инструмената чине инструменти са диркама. Они се међусобно разликују по величини, грађи и начину стварања тонова.

Научићеш и истражићеш:

- ♪ по којој особини се деле музички инструменти;
- ♪ који инструменти имају клавијатуру;
- ♪ ко је волео да импровизује на оргуљама;
- ♪ за који музички инструмент се користило птичје перо;
- ♪ који инструмент не реагује на јачину притискања дирке;
- ♪ ко је открио да на чембалу руке могу да се укрштају при свирању;
- ♪ који инструмент је завладао концертним дворанама XIX века;
- ♪ када струја улази у инструменте;
- ♪ где чекићи ударају у металне плочице;
- ♪ чему служи мех и чиме се пуни;
- ♪ у ком музичком инструменту трепереле метални језичци;
- ♪ да ли је растегљача назив теста за крофне;
- ♪ да ли се дугмад користе само на кошуљи.

ОРГУЉЕ

● оргуље ● Јохан Себастијан Бах

ВЕЋ ЗНАШ

Чему служе музички инструменти? Сети се различитих инструмената и описи њихов начин стварања звука. Како делимо инструменте ако посматрамо како настају тонови на њима?

РЕШИ

Слушај и гледај извођење музичког дела *Токата и фуга у де-молу* композитора Јохана Себастијана Баха. Запиши у нотној свесци коју врсту музике препознајеш према извођењу. Опиши изглед инструмента и начин свирања.

Ј. С. Бах,

Токата и фуга у де-молу, оргуље

РЕШИ

Откриј који су инструменти претече оргуља. Прочитај текстове и допуни реченице тако да тврђње буду тачне.

- У овој цивилизацији сматрало се да музика обликује човекову душу и карактер. Инструменти су се делили према врсти материјала од кога су направљени. Велика династија Танг имала је оркестар од пет стотина свирача. Један од инструмената, направљен од природних материјала, састојао се од издубљене тикве. У њој су се налазиле тршчане цеви са рупицом при дну цеви. Тон се стварао тако што се ваздух удувавао кроз писак инструмента који се налазио на издубљеној тикви.

Реч је о _____ цивилизацији и инструменту
_____.

- Изуми као што су воденица и катапулт појавили су се у овој цивилизацији. Градили су се амфитеатри за трагедије, настале су прве лествице и химне. Музика је уведена у школе, јер је сматрана важним предметом. Више тршчаних цеви различитих дужина повезани су у један инструмент. Свака цев производила је различит тон.

Описана је _____ цивилизација и инструмент
_____.

- Некада се у Србији сматрало да је домаћин изузетно богат ако на синовљеву свадбу доведе оркестар дувачких инструмената. Код инструмента за чијим називом трагаш, мех од животињске коже испуњава се ваздухом, а празни се притиском лакта. Помоћу свирила се стварају различити тонови.

Текст говори о _____.

Црква Светог Томе у Лајпцигу, где је од 1723. године живео Ј. С. Бах. У том периоду највише је компоновао црквена вокална дела, а осим тога је у црквеној певачкој школи био учитељ и мајстор за поправљање оргуља. У цркви у којој је био и хоровођа и оргуљаш, Бах је и сахрањен.

Оргуље су велики музички инструмент снажног звука. Реч је о сложеној машини са пуно делова који су међусобно зависни. Оргуље припадају групи инструмената са диркама, али по начину на који настаје звук, оне припадају и дувачким инструментима.

Прве оргуље биле су мали инструмент и преносиле су се са места на место. Величина и начин коришћења оргуља постепено су се мењали. С временом оне постају велики и звучно сложен инструмент који се најчешће налази у римокатоличким црквама. Током XIX и XX века оргуље ће се градити и у позориштима, концертним дворанама али и у школама.

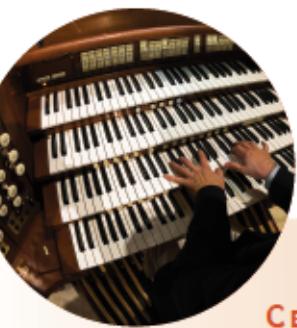
Делови оргуља су:

Спрам изгледа закључујемо да су оргуље захтеван инструмент за извођача. На клавијатурама се свира прстима обе руке, а на доњој клавијатури (педалу) свира се ногама. Потребна је одлична кординација руку и ногу. Сложеност свирања на оргуљама може се поредити са управљањем машином коју зовемо аутомобил.

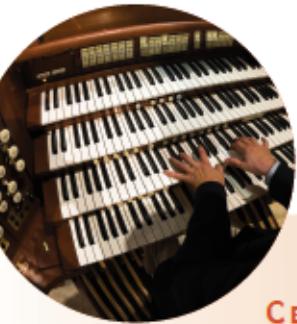
Занимљиво је да су се у прошлости сви који су свирали на било ком инструменту са диркама називали **оргуљаши**. Тек од XVIII века се инструменталисти називају спрам инструмента на којем свирају: оргуљаш, чембалиста.

Због сложеног начина свирања, ноте за оргуљску композицију пишу се у три нотна система: два горња за руке и трећи за педал, то јест ноге. С обзиром на то да звучно имају моћ једног оркестра, оргуље се најчешће користе солистички.

Цеви кроз које пролази ваздух и у којима настају тонови. Свака цев даје један тон. Цеви могу бити израђене од различитих материјала и облика, а од величине оргуља зависи и њихов број.

Мехови са уређајем у који се доводи, сабија и спроводи ваздух кроз цеви.

Свираоник на коме се налазе клавијатуре, доња клавијатура (педал), плочице и полуге. Звучни обим оргуља је такав да могу да замене оркестар, а и динамичка моћ им је велика и креће се од најтишег до најјачег звука.

НАУЧИ ЈОШ

Унеско је оргуљску музику Немачке и вештину израде и уградње оргуља уврстио у светску културну баштину. Немачка има преко 50.000 оргуља различитих величина и старости. Истовремено, у Немачкој и данас постоји 400 радионица у којима се граде и поправљају оргуље. У њима раде мајстори различитих заната: столари, механичари, електричари, статичари и акустичари. Ту су и они који украшавају спољни изглед оргуља: сликари и вајари.

Рихард Штраус

РЕШИ

Саслушај почетне тактова композиције *Тако је говорио Заратустра* Рихарда Штрауса. Утврди када се појављује звук оргуља и у којој динамици. Да ли се осим оргуља чују још неки инструменти?

Рихард Штраус,

Тако је говорио Заратустра

Јохан Ернст Рентш Старији,
Млади Јохан Себастијан Бах,
1715.

РЕШИ

У поновном слушању Бахове *Токайе и фује у де-молу* размисли у којој врсти филма би ово музичко дело имало најбољу примену: научно-фантастичном, детективском, љубавном, хорор или акционом филму? Објасни и напиши у нотној свесци зашто тако мислиш. На наредном часу упореди свој одабир са избором других ученика и истакни разлоге због којих бираш одређену врсту филма.

НАУЧИ ЈОШ

У Београду се од 2000. године сваког лета организује фестивал класичне музике под називом *Дани оргуља*. Концерти се одржавају у Катедрали Блажене Девице Марије. Тада се изводи оргуљска музика настала у периоду од XIV до XX века.

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

У договору са наставником, посетите Музеј науке и технике у Београду. У делу музејске поставке која излаже стварне инструменте можете погледати оргуље изграђене 1926. године у Бечу. Њихов градитељ је био Јохан М. Кауфман.

Новогодишњи концерт на оргуљама.
Поклон Музеја науке и технике за
Нову 2022. годину

НАУЧИ ЈОШ

Током шездесетих година ХХ века, у џез, блуз и рок музике популаран инструмент постају електричне оргуље, познате као Хамонд оргуље. Те мале и лако преносиве оргуље конструисао је амерички инжењер Лоренс Хамонд.

Хамондове оргуље
из 1960. године

СЛУШАЈ

Занимљив спој оргульског звука и модерне рок музике направила је америчка група Дорси (The Doors) у песми *Light my fire*, коју можеш да преслушаш на некој од музичких платформи.

ПОНОВИ

- 1. Заокружи слова испред имена инструмената који су претеча оргуља:
а) панова фрула, **б)** виолончело, **в)** шенг, **г)** звона, **д)** гајде.

- 2. Повежи делове оргуља са њиховом улогом у свирању.

мех

• производи различите тонове

цеви

• складишти, сабија и усмерава ваздух

клавијатуре

• својом дужином одређује висину тона

- 3. Објасни зашто се у три линијска система записује нотни текст за оргуље.

- 4. Повежи наслов композиције са начином на који се користе оргуље.

Токаша и фућа у де-молу

• оркестарски инструмент

Тако је јоворио Зараћусдра

• солистички инструмент

- 5. Који инструмент се солистички издваја у песми *Light my fire* групе Дорси?

ЧЕМБАЛО

- чембало
- Бартоломео Кристофори
- Јохан Себастијан Бах
- Оливера Ђурђевић

ВЕЋ ЗНАШ

Сети се на ком инструменту се изводи *Седам балканских јаара* Марка Тајчевића. Опис инструмента гласи: инструмент има дирке, а у његовој унутрашњости се налазе чекићи који ударају жице и изазивају њихово треперење.

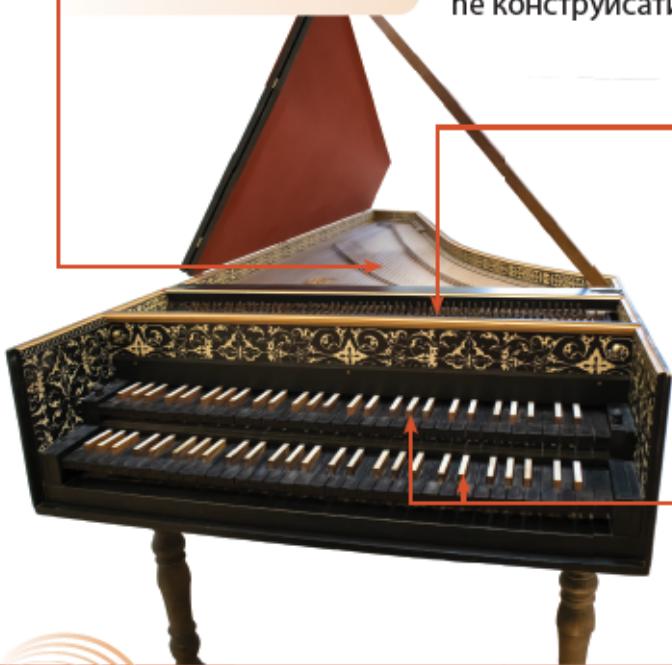
РЕШИ

J. С. Бах,
Токата и фуга
у де-молу,
чембало

Послушај и погледај извођење музичког дела *Токата и фуга* у де-молу композитора Јохана Себастијана Баха на чембалу. Сигурно се сећаш како ово дело звучи изведенено на оргульама. Опиши које разлике примећујеш у изгледу и начину свирања на овим инструментима, а обрати пажњу и на звук који производе.

У Риму је, током XVI века, настао инструмент с диркама који се назива **чембало**. Овај музички инструмент ће се интензивно користити у периоду до XVIII века. И иако чембало има дирке, оно истовремено припада и жичаним инструментима.

Тон на чембалу је кратак и одсечан и подсећа на звук жичаних инструмената попут гитаре или харфе. Звучне карактеристике тона везане су са начином на који се он производи. Посебност чембала огледа се у томе што јачина удара дирке не утиче на јачину звука, односно динамику. Јачина тона, дакле, везана је за окидање жица и њихово треперење. На чембалу се због тога не могу производити динамички преливи попут крешенда и декрешенда. Овај „недостатак“ ће 1709. године решити **Бартоломео Кристофори** који ће конструисати клавир код којег ће се жице ударати чекићима.

Механизам са перима налази се у кутији која је осликана призорима из природе или митолошким темама. Притиском дирке покреће се механизам у ком птичје перо окида, трза жицу. Временом је птичје перо замењено кожним, а у данашњој практици пластичним кукицама.

Клавијатуре су степенасто поређане и повезане механизmom са перима, а може постојати и педална клавијатура за ноге.

Од XVII века чембалистичка музика се осамосталљује и композиције, које за чембало настају у све већем броју, пишу се у брзом темпу, мелодијске линије имају доста украса и уводе се низови кратких нотних вредности. У XVIII веку чембало постаје важан инструмент у развоју инструменталне музике, али ће због развоја клавира и клавирске музике овај инструмент бити потиснут до XX века.

ВЕЋ ЗНАШ

♪ Ко је био оргуљаш у Цркви Светог Томе у Лайпцигу?

РЕШИ

Две свеске прелудијума и фуга под називом *Добро ђемијеровани клавир* Бах је компоновао у размаку од 25 година. Израз добро темперовани клавир је значио прецизно штимовање, једнаку удаљеност сваког тона. За Баха је клавир био било који жичани инструмент са диркама. Прелудијум и фуга у Це-дуру судва става компонована у истој лествици, али су различитог облика и карактера. Прелудијум, моторичан став, представља импровизацију за формално прецизну фугу. Фуга почиње звучно уочљивом мелодијском линијом која се назива тема. Карактеристика фуге је да се тема понавља, односно имитира у различитим гласовима.

Преслушај два пута поменуто дело и упореди почетке оба става. Да ли композитор користи исти поступак у компоновању ставова, као што користи исту лествицу?

J. С. Бах,
Прелудијум и фуга у Це-дуру

Композитор **Јохан Себастијан Бах**, који ти је познат као врсни оргуљаш, био је и сјајан чембалиста и композитор. Осим што је био виртуоз на чембалу, Бах је одлично познавао и техничке могућности овог инструмента. Сам га је штимовао и мењао истрошена пера. Поред две свеске прелудијума и фуга назване *Добро ђемијеровани клавир*, Бах је посебно за чембало компоновао *Ишалијански концерш* и *Голдберг варијације*, наглашавајући његову солистичку употребу.

J. С. Бах,
Голдберг варијације,
Двадесет осма варијација

Током XX века, чембалисткиња и пијанисткиња **Оливера Ђурђевић** покренула је и развијала чембалистичку школу у Србији. Чембало је специјализирала на Високој музичкој школи у Минхену 1959. године. Основала је Студио за чембало при Студентском културном центру у Београду 1972. године, а чембало је уведено у наставу на Факултету музичке уметности 1985. године.

Елијас Готлоб Осман,
Портрејт Јохана Себастијана
Баха, 1748.

Доменико Скарлати,
Соната К 96 у Де-дуру,
чембало

**Страст барока –
Скарлати и фламенко**

фламенко – врста шпанског плеса

НАУЧИ ЈОШ

Композитор и истакнути чебалиста Доменико Скарлати, који је живео и стварао крајем XVII и у првој половини XVIII века, посветио је цео свој музички опус искључиво чебалу. Скарлати је чебало сматрао солистичким инструментом, а занимљиво је да је он увео свирање укрштаним рукама и брзо понављање тонова.

Доминго Антонио Веласко, *Портрет Доменика Скарлатија*, 1738.

НАУЧИ ЈОШ

Од 2003. године у Културном центру Београда сваког новембра одржава се фестивал Чебало, жива уметност. Том приликом изводе се дела за чебало настала од XVI до XXI века.

РЕШИ

Претражи интернет и пронађи занимљиво спајање звука Скарлатијеве музике за чебало са звуком ударальки и фламенко плесом.

ПОНОВИ

1. Заокружи слова испред делова чебала:

- а)** свираоник,
- б)** резонантна кутија са жицама,
- в)** клавијатуре,
- г)** мех,
- д)** механизам за окидање жица,
- е)** цеви.

2. Описи како настаје тон на чебалу.
-
-

3. Заокружи слова испред назива инструмената који су слични по звучности са чебалом и објасни зашто:

- а)** труба, **б)** флаута, **в)** гитара, **д)** харфа, **е)** клавир.
-
-

4. Упореди изглед и начин свирања на чебалу и оргульама и запиши у нотној свесци њихове сличности и разлике.

КЛАВИР

● клавир ● пијанино ● Франц Лист ● Ерик Сати

ВЕЋ ЗНАШ

Д Који инструмент има дирке али и жице које се окидају да би настало звук? Опиши изглед тог инструмента.

РЕШИ

Слушај и гледај извођење музичког комада *За Елизу*, који је композитор Лудвиг ван Бетовен компоновао за своју ученицу клавира. Зашиши у нотној свесци коју врсту музике препознајеш према извођењу. Опиши изглед инструмента и начин свирања.

Лудвиг ван Бетовен,
За Елизу

Када кажемо **клавир**, мислимо на велики концертни инструмент који има најчешће дрвену кутију црне боје и стоји на три ноге. Да би се звук боље простирао, горњи део његове кутије се отвара. Он има и свог двојника који се разликује у величини и назива се **полуконцертни клавир**.

Од XVIII века, када је Бартоломео Кристофори конструисао клавир, креће његов развој. Завршни облик данашњем клавиру дала је крајем XIX века америчка фирма Стенвеј. Она је увела средњи педал, метални оквир за жице и применила је укрштање жица.

Један од сачуваних примерака клавира који је конструисао Бартоломео Кристофори у првој половини XVIII века налази се у Музеју инструмената у Лайпцигу.

Делови клавира су:

Резонантна даска је спојена од више плоча које се лепе, а од ње зависи квалитет тона.

Клавијатура најчешће броји 88 дирки – дужих белих и краћих црних. Дирке су везане механизmom чекића: ударом дирке подиже се чекић који удара жицу и тако настаје тон.

• **Оквир са жицама** чија дебљина и дужина утичу на висину тона.

• **Педале**, којих је најчешће две, а може бити и три. Десни педал продужава звук клавира, а леви педал утишава звук инструмента. Средњи педал се користи за вежбање, јер служи да се звук пригуши и да се инструмент мање чује.

Јозеф Карл Штилер,
Портрет Лудвига ван
Бетовена, 1820.

Осим концертних клавира, постоји и клавир који је намењен вежбању у кућним или школским условима. Назива се **пијанино**, а заузима мање простора него клавир. У концертном клавиру жице су постављене водоравно, а у пијанину оне стоје вертикално у односу на клавијатуру. Такође, звук пијанина је знатно слабији у односу на велики концертни клавир.

Пијанино

Унутрашња конструкција пијанина

Музика за клавир пише се у два нотна система јер се клавир свира обема рукама и користе се сви прсти. У почетку су композитори били и извођачи својих композиција. Осим што су развијали солистичку литературу за клавир, развијали су и технику свирања на овом инструменту. Тако од XIX века клавир постаје главни концертни инструмент и велики број композитора компонује управо за њега. С временом се инструменталисти-извођачи одвајају од композитора-ствараоца музике.

Један од највећих виртуоза на клавиру XIX века био је мађарски композитор **Франц Лист**. Он је свирао по читавој Европи, изводећи не само своје композиције, већ и клавирска дела Баха, Бетовена, Шуберта као и свог савременика Шопена. Лист је клавир третирао као моћан оркестар: користио је све његове регистре и боје, развио је клавирску технику и први приређивао клавирске рецитале.

Клавирска музика Франца Листа настајала је упоредо с развојем његове пијанистичке каријере. И данас се на пијанистичком подијуму ради изводе *Мађарска райсодије*. У њима је Лист потврдио своје мађарско порекло кроз звучни карактер чардаша, варирање тема и стално присутну импровизацију.

Франц Лист

РЕШИ

Претражи интернет, па пронађи, послушај и погледај како је комад Франца Листа *Мађарска райсодија* бр. 2 духовито синхронизован са покретним сликама цртаног филма *Том и Ђери*. Кроз цртани филм се приказује како унутрашња конструкција клавира, тако и начин на који се на овом инструменту производи тон.

Том и Ђери, Мачји концерт
(Tom & Jerry, Concert Madness)

НАУЧИ ЈОШ

Лист је проширио и обогатио клавирску технику, али и показао да се на клавиру могу изводити и дела која му оригинално нису намењена. Тако су настале клавирске транскрипције оркестарских дела, Бетовенових симфонија, дела за виолину и Паганинијеве композиције *La кампанела*.

Франц Лист,
La кампанела

транскрипција – прерада,
подешавање

На прелазу из XIX у XX век међу композиторима пијанистичке музике своје место има и француски пијаниста и композитор **Ерик Сати**. Он је компоновао комаде за клавир у две и четири руке дајући им необичне називе: *Гледајући десно и лево без наочара*, *Три комада у облику крушке* и *Исшински млишави Ђрелудиј*. Посебно се истичу *ГимноЙедије* које чине три клавирска комада. Занимљиво је да Сати себе није сматрао композитором, већ фонометричарем – особом која мери звукове. Сати је имао слободан приступ компоновању и тако није записивао ознаке за врсту такта нити је стављао тактне црте. Био је особен и у сопственом животу: волео је да сакупља кишобране и имао је, један на другом, два клавира у свом стану. У горњем клавиру је чувао писма и нотне записи.

РЕШИ

Преслушај неколико пута клавирску композицију *ГимноЙедија бр. 1* Ерика Сатија. Потом можеш да изведеш кратку импровизацију на клавиру у музичком кабинету. Опонашај мелодију, ритам, темпо и динамику и покушај звучно да дочараши атмосферу. За почетак пробај да имитираш расположење ове композиције.

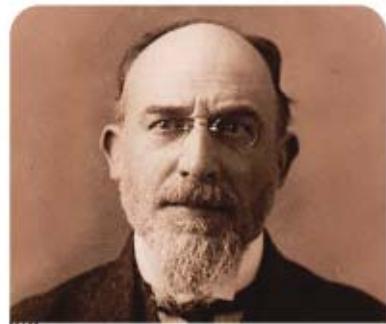
УРАДИМО ЗАЈЕДНО

Откриј пијанисту: Клара Шуман, Артур Рубинштајн, Свјатослав Рихтер, Глен Гулд, Душан Трбојевић, Марта Аргерич, Борис Березовски, Александар Маџар, Евгениј Кисин и Иво Погорелић.

Правила игре:

1. Одељење се подели на групе од двоје до троје ученика и свака извуче једно од понуђених имена.
2. Свака група помоћу Гугл и Јутјуб претраживача упознаје живот и рад пијанисте/пијанисткиње кога треба да представи.
3. Свака група издваја најважније детаље из биографије: земљу из које потиче, податке о школовању, век у коме живи, особине које одликују његово/њено извођење и омиљене композиторе.
4. Друге групе постављају питања и покушавају да одгонетну име пијанисте/пијанисткиње – све док се на питања одговара са „Да”, та група има право да поставља питања.
5. Победник је она група која препозна два пијанистичка имена.

Ерик Сати

Фотографија клавијатуре направљена у стилу сликарa Густава Климта, Сатијевог савременика

Ерик Сати,
ГимноЙедија бр. 1

Уочаваш да се клавир од почетка сматра солистичким инструментом, али он своје место налази и у камерној и у оркестарској музici. Композитори воле да пишу концерте за клавир, стога је концертна литература за овај инструмент са диркама огромна: од Хајдна, Моцарта и Бетовена, преко Шопена, Шумана и Равела до Сергеја Прокофјева, великог руског пијанисте и композитора пет захтевних клавирских концерата.

РЕШИ

Одабери век (од XVIII до XX) и пронађи композитора који компонује концерт за клавир. Преслушај концерт, запиши утиске и усмено их изложи на часу музичке културе. Издвој истакнута места у делу и слушно их представи.

Клавир се користи у џез, поп и рок музici. Џук Елингтон, Чик Кориа, Херби Хенкок, Теолониус Монк и Оскар Питерсон су неки од водећих џез композитора и пијаниста XX века. На домаћој сцени значајна имена џез музике су Боривоје Роковић, Владимир Маричић, Васил Хаџиманов и Бојан Зулфиркапашић.

Оскар Питерсон

Васил Хаџиманов

Оскар Питерсон,
Sweet Georgia Brown

На клавиру се може свирати и у четири руке, а и у клавирском дуу.

4 Малчика,
Rусија

Клавир се често користио и као пратећи инструмент мелодијске линије гласа. У XIX веку аустријски композитор Франц Шуберт компонује соло песме у којима клавир подржава и прати глас. Такође, клавир је важан пратећи инструмент гласа у жанру поп музике XX и XXI века.

НАУЧИ ЈОШ

Алиша Киз је америчка R&B и соул певачица и пијанисткиња.

Алиша Киз,
NPR Music Tiny Desk Concert, Fallin'

R&B – скраћеница за популаран музички жанр у забавној музici, настао у Америци, и значи ритам и блуз

У клавирској литератури постоје и композиције које су намењене свирању само једном руком, и то левом, а звуче као да се свира обема рукама. Оне су представљале вежбе за пијанисте или композиторе. Бечки пијаниста Пол Витгенштајн, који је у Првом светском рату изгубио десну руку, наручио је концерт за леву руку. Овом позиву одавали су се композитори Морис Равел, Сергеј Прокофјев и Паул Хиндемит.

Морис Равел,
*Клавирски концерт
за леву руку*

НАУЧИ ЈОШ

Током XX века појављују се електрични инструменти: електрични клавир, синтисајзери и различите електричне клавијатуре. Они електронске импулсе претварају у звук и највише се користе у забавној и рок музici, али и у електронским студијима, где се ствара електронска музика. Жан Мишел Жар, француски композитор, компонује и изводи управо ову врсту музике.

Електрични клавир

РЕШИ

Преслушај композицију Жана Мишела Жара *Live in Your Living Room* и опиши у нотној свесци инструменте који се користе.

Жан Мишел Жар,
Live in Your Living Room

РЕШИ

Погледај музички видео Жана Мишела Жара *Oxygene IV Penguins* и на основу њега напиши кратку причу. С којим школским предметом можеш да повежеш садржај музичког спота?

Жан Мишел Жар,
Oxygene IV Penguins

ПОНОВИ

1. Наброј делове клавира.

2. Објасни како настаје звук на клавиру.

3. Повежи имена пијаниста са врстом музике која им је својствена.

Франц Лист

Теолониус Монк

Клара Шуман

Дјук Елингтон

Васил Хаџиманов

Глен Гулд

• класична музика

• џез музика

4. Упореди изглед и начин свирања на чембалу и клавиру и запиши у нотној свесци њихове сличности и разлике.

ЧЕЛЕСТА

● челеста ● Петар Ильич Чайковски ● балет

ВЕЋ ЗНАШ

Објасни како настаје тон на клавиру и чембалу. Којој инструменталној групи припадају ови инструменти?

РЕШИ

Преслушај композицију Џона Вилијамса за филм *Хари Потер и опиши у нотној свесци* инструмент са клавијатуром који изводи музичку тему сове Хедвиге. Обрати пажњу на то како се на њему свира и какав звук производи.

Џон Вилијамс,
Хари Потер, Хедвига, челеста

Делови челесте су:

Механизам са чекићима и металним плочицама налази се у кутији која је истог облика као и код пијанина, али челеста има чекиће који ударају у металне плочице и тако стварају звук.

Педал има исту функцију као десни педал на клавиру: продужава трајање звука.

Клавијатура, попут механизма, идентична је оној код пијанина.

НАУЧИ ЈОШ

Претражи интернет и пронађи кратки филм о настанку челесте и сазнај на који начин се конструише овај инструмент.

Музички инструмент челеста,
историја настанка

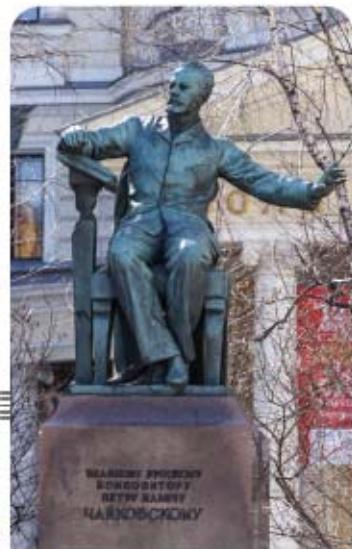
Начин свирања на челести је исти као на клавиру, користе се обе руке и сви прсти, ноте се записују у два линијска система, али су динамичке могућности челесте много мање у односу на клавир. Она се користи као оркестарски инструмент и њена функција је да опише и дочара неку посебну атмосферу и расположење у музичком делу. Солистички се издава из оркестра или се комбинује са мањим бројем инструмената. Звук челесте подсећа на звук клавира, харфе и звончића.

Композитор који је члесту, а и друге удаљке, триангл и кастањете користио у својим балетима за стварање посебне атмосфере је руски композитор XIX века **Петар Иљич Чајковски**. Он је поставио руски **балет** и отворио врата за његов развој. Бајковити садржај балета дочарао је развијеним мелодијама, ритмом различитих игара и оркестрацијом. Компоновао је три балета која се и данас радо играју на светским позорницама: *Лабудово језеро*, *Усавана леђошица* и *Крцко Орашчић*.

Споменик П. И.
Чајковском
у Москви, Русија

Сцена из балета
Крцко Орашчић

Петар Иљич Чајковски,
Крцко Орашчић,
Игра шећерне виле

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

1. Одељење треба да се подели на групе које броје четири или пет чланова.
2. Преслушајте заједно неколико пута „Игу шећерне виле”, део из балета *Крцко Орашчић* Петра Иљича Чајковског.
3. Напишите у нотној свесци кратак сценарио који садржи до десет реченица. Тема је слободна, али је инспирисана композицијом коју сте чули.
4. На основу сценарија, снимите мобилним телефоном кратак филм у трајању до пет минута.
5. Подвучите музику под слику.
6. Филмски жири (наставници Одељенског већа VI разреда и Ученички парламент) тајним гласањем бира филм који је на њих оставио најјачи уметнички утисак.
7. Фilm се објављује на друштвеној мрежи школе.

ПОНОВИ

- 1. Заокружи слово испред века у коме је конструисана члеста:
 - стари век
 - средњи век
 - нови век
 - 2. Објасни зашто члеста, осим инструментима са диркама, припада и групи ударачких инструмената.
-
3. У којој врсти инструменталне музике се највише користи члеста?
-
4. Који инструмент звучи слично као члеста? _____
5. Упореди изглед и начин свирања на члести и клавиру и запиши у свесци њихове сличности и разлике.

ХАРМОНИКА

- хармоника
- усна хармоника
- Антонио Серано
- ручна хармоника
- Љубиша Павковић
- Астор Пјацола

ВЕЋ ЗНАШ

Сети се који народни инструмент има мех. Који инструмент са диркама користи ваздух из меха за стварање звука? Који се инструмент са диркама највише користи у извођењу српских народних игара?

РЕШИ

Преслушај композицију Астора Пјацоле *Sentido Unico* (*Јединствен осећај*). Обрати пажњу на изглед инструмента, начин држања и свирања и описи у нотној свесци оно што запажаш.

Астор Пјацола,
Sentido Unico

Усна хармоника

У првој половини XIX века конструисан је још један нов инструмент: **хармоника**.

Прво је настала усна хармоника, а затим ручна хармоника. Тон на овом инструменту настаје тако што се у њега удувава ваздух који покреће металне језичке на треперенje. Зато се за хармонику каже да припада и дувачким инструментима. Колористичке и изражajne могућности хармонике су велике, а такође је важно напоменути да је реч о изразито виртуозном инструменту. Звук хармонике подсећа на оргуље, оркестарски израз, али и на звук различитих дувачких инструмената.

Усна хармоника има мало, метално правоугаоно тело које дужином једне стране има двоструке отворе у које се удувава ваздух из плућа. Нарочито се користи у блуз и забавној музici.

РЕШИ

Слушај композицију Антонија Серана *BACH & „BACH“* и описи у нотној свесци који инструмент са диркма прати усну хармонику и на који начин се она користи. Затим описи и инструмент са диркама који преузима праћење усне хармонике. Посебну пажњу обрати на музички жанр.

Антонио Серано,
BACH & „BACH“

На данашњој светској сцени истакнути виртуоз на усној хармоници је **Антонио Серано**. Овај шпански уметник одлично комбинује различите музичке жанрове: од извођења класичних дела до цез, блуз и филмске музике. Серано усну хармонику користи и у фламенко музici или и у поп и рок музici.

Антонио Серано

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

Поделите се у групе и изаберите једно од понуђених имена и откријте зашто је записано у историји одређеног музичког жанра. Истражите биографију одабраног музичара, сазнајте који инструмент је свирао и зашто се помиње као одличан извођач-инструменталиста. Истражите и шта значи израз: *историја извођаштва*, а потом издвојте и пустите неки снимак његовог концертног наступа и изаберите начин презентације својих сазнања: пано или дигитална презентација.

- Пера Џо био је професор физичке културе, али...
- Стиви Вондер, слепи певач поп музике, познат је по...
- Боб Дилан је 2016. године добио Нобелову награду за књижевност, иако...

Осим усне, постоји и **ручна хармоника**, сложен и захтеван инструмент који је у употреби широм света. Користи се као солистички инструмент, али и у оркестарским варијантама. У неким енциклопедијама ручну хармонику ће звати и *расшељача*.

Делови хармонике су:

Клавијатура, која се код клавирске хармонике налази на не-покретној десној страни инструмента. На њој се изводе мелодијске линије.

Ручна хармоника – клавирска

• **Мех**, средњи део у коме се налази ваздух и који се растеже и скупља левом руком.

• **Басови**, низ дугмади, налазе се на левој страни хармонике. Они производе тонове у дубоком регистру и њихов број зависи од величине хармонике.

Регистри, који се налазе на оба дела хармонике. У облику су плочица које се укључују и искључују. Њихова улога је да мењају боју звука, што повећава колористичку моћ самог инструмента.

Дугмад, уместо клавијатуре, могу бити распоређена у неколико редова.

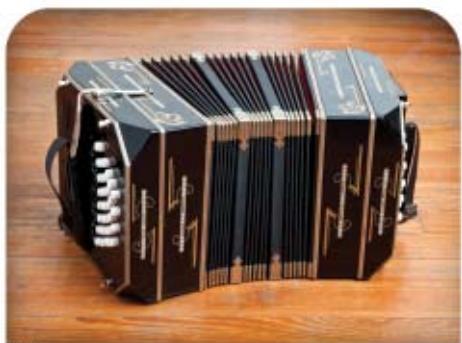
Ручна хармоника – дугметара

Љубиша Павковић је виртуоз на хармоници. Био је уметнички руководилац Народног оркестра Радио-телевизије Београд. Снимио је велики број песама и кола за фонотеку Радио Београда. На такмичењу у хармоници у Москви 2000. године добио је специјалну награду за интерпретацију – Сребрни диск. Компоновао је велики број кола: *Миланово, Медено и Мелем*.

Љубиша Павковић,
Народно оро

фонотека – збирка различитих звучних записа, слично што и библиотека књига

Бандонеон

Посебан тип хармонике – бандонеон, то јест малу хармонику, свирао је **Астор Пјацола**, аргентински композитор XX века. Аутор је великог броја композиција за овај инструмент, међу којима се по слушаности истиче *Либертанго*. Пјацола је кроз своје стваралаштво неговао и развијао аргентински плес танго.

Астор Пјацола,
Либертанго

ПОНОВИ

- 1. Заокружи слова испред делова хармонике који повезују овај инструмент са дувачким инструментима:
а) клавијатура, б) метални језичци, в) басови, г) мех.
- 2. Објасни чему служе дугмад на десној страни ручне хармонике – дугметаре.

- 3. Објасни где се удувава ваздушни млаз на усној хармоници.

- 4. Упореди оргуље са хармоником тако што ћеш у нотној свесци написати сличности и разлике између поменутих инструмената.

ПРЕГЛЕД ГРАДИВА

✓ Кроз ово поглавље хронолошки је истражено настање инструмената са диркама. Упознали смо се са њиховом појавом и развојем током различитих историјских епоха. Слушани су разнородни композитори који су компоновали и свирали на овим инструментима. Међутим, подела инструмената са диркама може бити и другачија. Наиме, они се могу разврстати и преко начина на који се ствара тон, те их можемо сврстati у жичане, дувачке или ударачке инструменте. У циљу прегледности и лакшег усвајања градива, обрати пажњу на графички приказ њихове поделе.

Инструменти са диркама

Жичани

клавир

чембало

Дувачки

оргуље

хармоника

Ударачки

челеста

МУЗИЧКА РАДИОНИЦА

ПРОНАЋИ КОМПОЗИТОРА

Пronаћимо композитора XX века који свира оргуље, чембало, клавир, челесту или хармонику.

- **Композитори** могу бити из било ког музичког жанра: класичне, џез, рок, поп, народне или филмске музике.
- **Радни материјал:** енциклопедије (опште и уметничке), Гугл, Јутјуб.

Поступци у радионичарском раду:

1. Одељење се подели на групе, тако да свака садржи до четири члана.
2. Чланови унутар сваке групе поделе задатке који се састоје од истраживања, упознавања са одабраним композитором, кратког представљања његове биографије и стваралачког опуса, слушања и одабира музичких примера који су намењени инструментима са диркама, као и представљања инструмената кроз музичке примере.

3. Свака група прегледа сакупљени материјал и прави одабир онога што ће представити публици. Чланови групе пишу заједнички текст и одлучују ко ће усмено излагати одређени део.
4. Чланови сваке групе међусобно увежбавају усмено представљање одабраног композитора и његове композиције намењене инструментима са диркама.
5. Групе у оквиру одељења вежбају наступ пред публиком.

6. На школском паноу за обавештења или на друштвеној мрежи школе наставник ће најавити време и место где ће групе представљати своје истраживачке радове.

МУЗИЧКА РАДИОНИЦА

Препорука:

- Упознавање са биографијом композитора није циљ радионице. Њу је потребно приказати само кроз најважније детаље који ће увек бити повезани са радом композитора.
- Потребно је изабрати једно до два музичка дела која се изводе на различитим инструментима са диркама. Важно је схватити да је потребно описати када је дело настало и да ли је композитор нешто посебно хтео да истакне њиме, или је хтео да нагласи звук и карактеристике инструмента.
- Увек имајте на уму да је циљ радионице да се представи музичко дело композитора XX века, намењено једном од инструмената са диркама. Посебну пажњу је потребно посветити опису звука инструмената.

Правила понашања у групи:

- Сви смо равноправни.
- Слушамо и не прекидамо једни друге.
- Помажемо једни другима у савладавању проблема на које наилазимо у раду.
- Најважнија је сарадња.

МУЗИЧКА ИСТОРИЈА

Ове школске године кроз предмет историја истражујеш о развоју средњег века и открићима хуманизма и ренесансне. Кључне речи ових историјских периода исте су и у историји и у музичи: хришћанство, феудализам, Византија, Европа, Србија, Немањићи и препород. Кроз Музичку историју осветлићеш живот средњовековних људи, у коме црква има важну улогу, и чућеш како се радовао и туговао човек ренесансне у чијем свету, на тренутак, уметност има централно место.

Научићеш и истражићеш:

- ♫ како се хришћанство развија кроз музику;
- ♫ да ли се молитва пева;
- ♫ зашто је глас у хришћанству моћнији од инструмента;
- ♫ за кога је важна литургија, а за кога миса;
- ♫ ко пева, плеше и глуми на градским трговима;
- ♫ зашто су манастири важни у проучавању старе српске духовне музике;
- ♫ да ли су прво коло заиграле девојке или младићи;
- ♫ који музички стил траје само два века;
- ♫ шта су хтели да обнове људи XIV века;
- ♫ ко је помогао да ти књига буде доступна;
- ♫ како се зове вишегласје равноправних гласова;
- ♫ да ли је мотет исто што и миса;
- ♫ да ли се у ренесанси само пева;
- ♫ који инструменти су претходили виолини и виолончелу.

СРЕДЊИ ВЕК

РАНОХРИШЋАНСКА МУЗИКА

- средњи век
- ранохришћанска музика
- једногласне мелодије
- вокална музика

ВЕЋ ЗНАШ

Прочитај текст и сети се назива периода у историјском развоју музици који је последњи обрађен у петом разреду.

Овај период почиње проналаском писма, развојем великих цивилизација на плодном земљишту поред река, стварањем робовласничког друштва и развојем свих уметности. Музика велича владаре, део је молитве у храмовима, а развија се и у народу. Појављују се прве пентатонске лествице, а затим и лествице од осам тонова. Развијен је инструментариј: од харфе, китаре и лире до шенга, аулоса, литиуса, звона, бубњева и дамира. Појављују се прва позоришта, позоришта сенки. Граде се амфитеатри и у њима се играју трагедије. У школама се уводи обавезан предмет: музика.

Реч је о _____.

Бронзана биста римског цара Константина Великог у Народном музеју Србије

Након великих цивилизација старог века, које су достигле врхунац, почиње раздобље **средњег века**. Он обухвата период од V до XV века. Обележено је падом Западног римског царства 476. године, освајањем територија од стране варвара, сеобом народа, крсташким ратовима, феудализмом – новим друштвеним уређењем, појавом нових држава, Колумбовим открићем Америке и појавом хришћанства.

Сигурно се сећаш из историје да је римски цар Константин Велики 313. године издао Милански едикт у коме је дозволио слободно испољавање нове религије – **хришћанства**. Пошто хришћанство постаје државна религија, музика има значајну улогу у његовом развоју. **Ранохришћанска музика** се паралелно развија са новом религијом од првих векова нове ере до средине V века. Црква врши снажан утицај, обликује све сфере живота и делује преко музичке праксе, а то је црквена, односно духовна музика. Истовремено постоји и паралелно се развија и световна музика, која је везана за свакодневни живот тадашњих људи. Као што ми данас имамо световну музiku коју користимо на прославама, рођенданима и школским забавама, тако је и човек средњег века имао своја весеља и песме које су му олакшавале свакодневни рад или су га храбриле у ратним походима.

Бронзана статуа Константина Великог у Енглеској

Један од начина да се хришћанство прошири кроз народ било је коришћење већ познатог музичког облика античке музике: **химне**. Ове једноставне свечане песме у средњем веку посвећене су величању Бога.

Сети се коме су Грци певали похвалне песме.

Нова религија најлакше се ширила преко **богослужења**, на којем су се окупљали хришћани и на којем се музика користила како би појачала сам чин служења Богу. Из овог периода сачуван је запис **Химне из Оксиринха**, града у Египту. Непознати хришћанин записао је у III веку на папирусу поменуту Химну посвећену Светој Тројици. Химна се изводи *a cappella*, а током слушања откриј на ком се језику пева.

Химна из Оксиринха

НАУЧИ ЈОШ

Монах Јеврем Сиријски из IV века био је писац великог броја литургијских текстова и химни. За време празничних прослава организовао је драмске представе у којим се користила и музика.

Познато је да се главна књига хришћанства, *Библија*, користила за његово проповедање и ширење. Између остalog, она садржи и различите молитвене песме – **псалме**. С обзиром на њихов садржај, оне могу бити: захвалнице, краљевске псалме и покајнички псалми.

Ако се питаш која је најпродаванија књига од XVIII века до данашњих дана, сети се главне књиге хришћанства. *Библија*, то јест *Свето Писмо*, позната је и као *Књига над књиама*.

Занимљиво је да су и поменуте химне и псалми једноставне **једногласне мелодије** у којима се више инсистира на поступном кретању, док ритам прати ток црквених текстова. Сви верници певали су их заједно на богослужењу, а делили су се на две групе певача, односно два хора. Они су се смењивали изводећи исту мелодију или се издвајао један певач који је наизменично певао са хором.

Црква је сматрала да је људски глас најбољи инструмент на којем се слави Бог и зато је ранохришћанска музика искључиво **вокална**. Инструменти и плес везивали су се за паганске обреде и зато су у ранохришћанској музici били забрањени.

Преписивање књига и описмењавање у средњем веку одвијало се у манастирима

богослужење – црквени обред где се верници моле Богу

Света Тројица – икона на којој је Бог представљен кроз три личности: Оца, Сина и Светог Духа

Икона Свете Тројице

паганство – многобоштво, веровање у више богова

Одељење се подели на четири групе. Свака група пише химну на текст *Госјоје Јомилуј*.

Поступци у компоновању химне:

1. У нотној свесци испишите први стих химне и поделите речи на слогове.
2. Сваки слог може да има од једног до три тона.
3. Такт је $\frac{3}{4}$.
4. Користе се тонови Це-дур лествице.
5. Химна може да има до десет тактова.
6. У мелодијској линији химне преовладава поступно кретање, од тона до тона, у смеру навише или наниже.
7. Наставник певањем изводи химну и помаже у компоновању.

Поступци у учењу и припремању химне:

- Чланови групе бирају начин извођења химне: наизменично певају две групе певача или солиста са групом певача.
- Химна се, уз помоћ наставника, учи по слуху.
- Неколико пута чита се само текст химне у ритму.
- Вежба се певање химне у ритму.

Поступци у извођењу химне:

- Свака група образлаже шта је химна и каква је њена улога у ранохришћанској музичи.
- Извођење химне *a capella*.

ПОНОВИ

- 1. Поређај хронолошки музичке епохе тако што ћеш бројем 1 обележити најстарију, а бројем 3 најмлађу од наведених.
 - Стари век _____
 - Праисторија _____
 - Средњи век _____
- 2. Прочитај реченице и заокружи слово испред тврдњи које су тачне.
 - а) Средњи век траје од V до XV века.
 - б) Константин Велики је забранио нову религију и прогонио је хришћане.
 - в) Феудално уређење је одлика држава у средњем веку.
 - г) Амерички континент је географско откриће средњег века.
- 3. Ранохришћанска музика је:
 - а) инструментална, двогласна; б) вокална, једногласна; в) плесна, пос코чица.
 Заокружи слово испред тачног одговора.
- 4. Објасни шта је химна.

ДУХОВНА МУЗИКА

- византијско појање ● грегоријански корал ● црквена/духовна музика
- исон ● литургија ● миса

ВЕЋ ЗНАШ

♪ Присети се знања из историје и кажи када се поделило Римско царство и где су били центри нових држава.

Сигурно се сећаш да је током половине XI века дошло до раскола у хришћанској цркви, која се тада дели на источну и западну. Источна хришћанска црква има седиште у Константинопољу (данас је то град Истанбул у Турској), а западна у Риму. На Истоку се пева на грчком, а на Западу на латинском језику. Зато се и у историјском смислу говори о **византијском појању** у источној хришћанској цркви и **грегоријанском коралу** карактеристичном за западну хришћанску цркву.

Међутим, ако упоредиш развој **црквене/духовне музике** на Истоку и Западу, уочићеш да, и поред разлика, има доста сличности у њиховим музичким идејама и облицима. Духовна музика која је у служби развоја и ширења нове религије и на Истоку и на Западу везана је за цркву и главна богослужења. Кроз црквену музику и певање на богослужењима човек средњег века развија и обогаћује свој духовни живот, који је у то време важнији од његовог материјалног статуса и свакодневног уживања.

Кроз табелу која следи успећеш да уочиш битне карактеристике наведених певања и да научиш да их разликујеш.

Византијско појање

Грегоријански корал

ИЗВОЂАЧ

До деветог века **композитор** и **песник** су једна личност.

Реч „композитор“ у средњем веку означава оној који сасћавља, сћвара из више делова. Први композитори који се потписују на својим композицијама појављују се у XII веку.

НАУЧИ ЈОШ

Један од царева Византије **Јустинијан I** био је и композитор и позитивно је утицао на развој музичког живота и у цркви и на двору. У његово време на богослужењима су певали хорови од 111 певача са 25 солиста.

Јустинијан I,
Базилика Светог
Виталија у Равени,
Италија

МЕЛОДИЈСКИ НАПЕВИ

Мелодијски напеви у Византији су једногласни са преовладавајућим поступним кретањем од тона до тона. То су мирне, једноставне мелодијске линије, без инструменталне пратње. Постепено ће се мелодијске линије украсавати групом тонова, тако да се на један слог пева више тонова – **мелизми**.

Грегоријански корал је једногласан. Његова мелодијска линија је лаганог тока, поступних мелодијских покрета, од тона до тона. Он се гради низањем и понављањем кратких мелодијских целина, ритам је слободан, без подела на тактоге, и креће се у **групама од два или три тона**.

НАЧИН ИЗВОЂЕЊА

Певач или **хор** пева једногласни напев, други певач или хор пева, то јест држи само један тон – глас, који се зове **исон**.

Пева само **свештеник** или само **хор**, наизменично свештеник и хор, или наизменично два хора.

ОБЛИК БОГОСЛУЖЕЊА

Музика има веома важну и значајну функцију у богослужењу, а његов главни облик је **литургија**. Окупљени верници у цркви, у молитви, славе успомену на Исуса Христа. Литургија се састоји од молитава, певања, читања и обреда. Она има **сталне и променљиве напеве**. Променљиви напеви су везани за одређене празнике и јасно је одређено када се они певају. Основни облици литургијског певања су: стихира, тропар и ирмос.

Стихира је црквена песма.

Тропар је химнична, похвална песма.

Ирмос је напев, једноставна мелодија.

Главни облик богослужења на Западу је **миса**. Миса има **главне и променљиве делове**. Главни делови се изводе на сваком богослужењу, а променљиви делови посебним празницима. У почетку се миса изводила без инструменталне пратње, а од XII века се може изводити и уз пратњу **оргуља**.

Средњовековни монашки рукопис са нотним грегоријанским појањем

САКУПЉАЧИ МЕЛОДИЈСКИХ НАПЕВА

Јован Дамаскин, песник и композитор, познат по компоновању канона, изабрао је међу великим бројем мелодија које су постојале, оне које су важне за црквено богослужење и створио је збирку византијских литургијских напева поређаних на основу осам гласова, а названу по њима **Октоих** или **Осмогласник**.

Ти гласови су кратке мелодије, попут мелодијских мотива који имају посебне карактеристике. Повезивањем различитих мотива истог гласа компоноване су црквене песме. Испред сваке песме налазио се знак који је означавао глас по коме је требало певати.

У западној Европи **Папа Гргур I** је од разнородних духовних мелодија које су имале карактеристике локалних средина изабрао и сакупио најважније мелодијске напеве. Додао је и одређен број својих напева и црквених песама. Тако је настао **антифонариј – зборник грегоријанског корала**, који је добио име по папи Гргиру I.

Папа Гргур I боравио је и у Цариграду, у Византији, и тамо видео како се духовна музика изводи и ван цркве, на свечаним процесијама. То је утицало на одлуку да у Риму оснује школу певања, која ће се појавити и у другим деловима западне Европе.

Он је желео и да одвоји црквено певање на Западу од црквеног појања Истока. У време његовог боравка у Цариграду, византијско појање је било на вишем нивоу од западног.

Грегоријански корал

ЈЕЗИК НА КОМЕ СЕ ПЕВА

На Истоку се певало на грчком језику.

На Западу се певало на латинском језику.

НАУЧИ ЈОШ #

Православни светитељ **Јован Кукузель** био је у XIV веку композитор и певач дивног гласа. Певао је у Цркви Свете Софије, у данашњем Истанбулу, али и на двору.

Статије

Тебе појем

Јован Кукузель, манастир Велика Лавра на Светој Гори

**УПОТРЕБА И РЕКОНСТРУКЦИЈА
МЕЛОДИЈСКИХ НАПЕВА У ХХ ВЕКУ**

Познато ти је Бранково коло композиторке **Љубице Марић**.

Поменута српска композиторка је током детињства одлазила на литургију и слушала српско црквено појање. У младости је купила и *Осмојасник* и тако се упознала са напевима различитих гласова.

Уделу *Монодија октоиха за виолончело соло* (1984), Љубица Марић користи средњовековну мелодију *Свешти Боже Исаије Србина* из XV века, као и *Ниње сили кир Стефана Србина*. Уз ове мелодије, употребљава и делове напева трећег гласа из *Осмојасника*. Наиме, мелодија **виолончела** имитира глас који је у Византији средњег века био најважнији инструмент.

 Исаија Србин,
Свети Боже

 Љубица Марић,
Монодија октоиха

РЕШИ

Послушај композицију *Свешти Боже Исаије Србина* и упореди са *Монодијом октоиха* за виолончело Љубице Марић. Описи мелодију гласа и мелодију виолончела. Да ли преовладава поступно кретање или скоковито и која врста динамике и темпа се највише користи?

Композитор Ерик Леви и група *Амено* изводе композицију *Амено*, којом имитирају грегоријанско певање. Певају на измишљеном језику, који опонаша латински језик.

Ерик Леви,
Амено

РЕШИ

Саслушај композицију *Амено* у извођењу Ерика Левија и хора Вива вокс (Viva Vox) и објасни у чему се разликују. Описи свако извођење у нотној свесци.

Вива вокс,
Амено

ПОНОВИ

- 1. Шта је октоих, а шта грегоријански корал?
- 2. Наведи сличности и разлике између литургије и мисе.
- 3. У зависности од тога које певање везујемо за њихово име, повежи личности са византијским појањем, односно грегоријанским коралом.

Јован Дамаскин

Папа Гргур I

Јован Кукузель

Ерик Леви

Љубица Марић

византијско појање

грегоријански корал

4. Поделите се по групама и истражите живот Јована Дамаскина и Папе Гргура I.

РАНИ ОБЛИЦИ ВИШЕГЛАСЈА

- вишегласје ● канон ● мотет ● неумска нотација
- Јован Кукузель ● Гвидо из Ареца

ВЕЋ ЗНАШ

▶ Преслушај композиције карактеристичне за византијско појање и грегоријански корал и потом наведи неколико заједничких карактеристика оба певања.

Ходите сви
земљородни

Хвалите
Господа

Већ знаш да је једногласно певање карактеристика и Истока и Запада. Ипак, византијска духовна музика остала је на тој традицији једног гласа, а од IX века грегоријанско певање уводи **вишегласје**. До тога долази у оквиру манастира који су били средишта развоја средњовековне културе. У њима се, између осталог, проучавала и музика, која од IX века на Западу постаје вишегласна.

Наime, од XIII века почињу да се развијају средњовековни градови, и то најчешће на зидинама уништених античких градова или поред раскрснице путева, на обалама река. Градови су због безбедности били оивичени зидовима и кулама, а организовани око трга на коме су биле и главне градске институције: краљевска палата или палате градона-челника, црква, занатске и трговачке радње. Улице су биле узане, често врло прљаве и стога су биле извор заразних болести: колере и куге. У градовима су се често одржавали сајмови и вашари. Временом се у градовима граде и школе и универзитети.

Вишегласно певање се првенствено развија у западној Европи. Прво настаје **двогласно певање**: основни напев и његов пратећи глас, а затим се постепено уводе нови гласови. **Вишегласно певање** значи да на исти или другачији текст имамо различите мелодијске линије. Вишегласје се развија тако што се грегоријанском коралу додаје горњи глас, а касније и више гласова. Како је број гласова постајао бројнији, јављају се и прве ознаке за поједине гласове: највиши женски глас се зове **сопран**, нижи женски глас **алт**, затим долази високи мушки глас **тенор** и најдубљи мушки глас **бас**.

Облик певања који је такође био врло популаран у XIII веку назива се **канон**. Сети се да је канон композиција у којој се једноставна мелодијска линија имитационо понавља у осталим гласовима стварајући вишегласје. Дакле, сваки глас је исту линију почињао са одређеним закашњењем. Канон који се много изводио и који је стекао велику популарност назива се *Лешо је дошло* (*Sumer is icumen in*), и у њему се доцаравало певање кукавице.

Оксфорд, Енглеска

Сорбона, Француска

РЕШИ

Слушај канон *Sumer is icumen In* (Лето је дошло) у различитим извођењима и утврди у колико гласова се пева. Размисли да ли је канон записан неким нотним обликом или су то само ликовни украси текста.

Sumer is icumen in, канон

Поред канона, од XIII века развија се још један музички облик вишегласне музике: **мотет**. То је вокални облик, најчешће трогласан, у коме је свака мелодијска линија могла да има различит текст у односу на мелодије које су се паралелно кретале. Чак је и сама мелодија могла да буде различита, рецимо: једна мелодија је грегоријански корал, а друга је народна. Тако је мотет у почетку припадао и духовној и световној музичи.

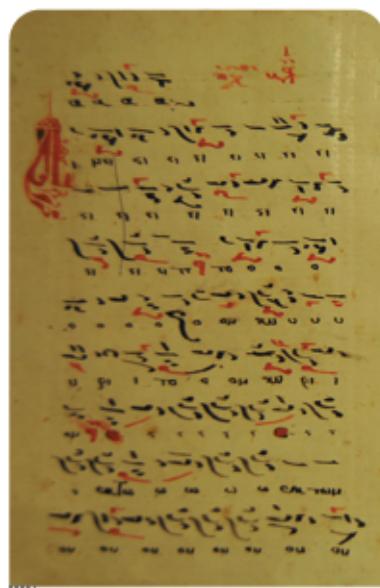

Музика средњег века, мотет

Развој музичке нотације и теорије на Истоку и Западу

Византија

У Византији се користи **неумска нотација** за записивање песама. Писала се изнад текста и у почетку је певачу само показивала смер кретања мелодије.

Неуме из Музеја у Смедереву

Западна Европа

Први нотни знаци звали су се **неуме** и они настају у VIII веку. Прва линија будућег линијског система уводи се у X веку. На њој су се могла фиксирати три тона, а затим се уводе и друга и трећа линија у различитим бојама. Испод линија су словом обележени тонови који су се записивали: на црвеној линији тон **еф**, на жутој тон **це**. Из ових слова су се касније развили и кључеви: **је, еф, це**.

Запис грегоријанског појања из XIV или XV века

Један од реформатора музичког писма био је **Јован Кукузель**, композитор и дворски певач словенског порекла. Кукузель је написао и врло захтеван уџбеник за солфеђо, веома цењен у тадашњој музичкој педагогији.

Један од важних теоретичара XI века је **Гвидо из Ареца**. Он је водио хор катедрале у граду Арецу. Унапредио је нотно писмо: увео је више нотних линија и називе нота – будуће солмизације. Поставио је и правило које је основа модерне нотације: један нотни знак одговара једном тону.

Гвидо из Ареца

ПОНОВИ

1. У којој средњовековној традицији се појављује вишегласје и у ком веку?

2. Повежи називе гласова са њиховим карактеристикама.

тенор

високи женски глас

сопран

дубоки мушки глас

бас

дубоки женски глас

алт

високи мушки глас

3. Како се зову први вишегласни облици западне европске традиције?

4. Одељење се подели на пет група. Задатак сваке групе је да смисли кратку обавештајну реченицу. Следи компоновање мелодије и извођење у двогласу на канонски начин.

5. Шта је неума?

- a) нотни знак b) слово c) ознака за кључ

Заокружи слово испред тачног одговора.

6. Шта је заједничко Јовану Кукузелу и Гвиду из Ареца?

- a) музички инструменти b) музичко писмо c) музички ритам

Заокружи слово испред тачног одговора.

СВЕТОВНА МУЗИКА

- световна музика
- путујући музичари
- мими
- жонглери
- шпилмани
- трубадури
- трубвери
- минзенгери

ВЕЋ ЗНАШ

Опиши како се користила музика у старом веку: како су се људи забављали, да ли се музика користила у гладијаторским борбама у Риму, која цивилизација је имала позориште сенки, да ли су се људи забављали на улицама и у својим кућама, где су се певали дитирамби уз аулос, те шта се изводило у грчким амфитеатрима.

Људи у средњем веку су, попут данашњих, волели да се забављају, разоноде, славе рођендане и организују свадбе и вашаре. Световна музика тога времена била је, као и сада, везана за различите догађаје у човековом животу који су испуњени емоцијама: од туге и љубави до радости и весеља.

У табеларном приказу који следи увидећеш да сличности и разлике не постоје само у духовној музики Истока и Запада, већ су оне пристуне и када је реч о световној музici.

Византија

Западна Европа

МЕСТА ИЗВОЂЕЊА

Световна музика у Византији није се много разликовала од духовне. Узрок томе је што је цар био и поглавар државе и поглавар цркве, па се духовна музика изводила и на двору. Она се користила у дворским ритуалима и нарочито на церемонијама, где су византијски владари примали странце – госте које су желели да импресионирају.

На хиподрому су се организовале свечаности на којима су главни извођачи били солисти-певачи и хор.

Уметници који су на Западу преносили народне песме и развијали их названи су путујући музичари. Они нису имали стално место боравка и кретали су се у групама путујући од места до места.

Како су се градови развијали, градски тргови су постали места на којима се могла чути песма уз инструменталну пратњу, плес и глуму.

Путујући музичари

ИЗВОЂАЧИ

Путујући музичари у Византијском царству називали су се **мими**, што на грчком значи љумац. Из историје ти је познато да су у класичном грчком, а и у римском позоришту већ постојали мими – глумци, мимичари и забављачи.

Називом „мим“ ословљавао се глумац, певач или играч који пева уз неки инструмент, глуми, жонгира, хода по жици и дресира животиње. Све што су пред публиком изводили, мими су представљали кроз смех, сатиру и разуздано понашање.

Средњовековни жонглери

ВЕЋ ЗНАШ

 Сигурно се сећаш да је прошле године на часовима историје говорено о старогрчком позоришту и његовим почецима. Као што знаш, у почетку су се свечаности одржавале у част Диониса, бога вина, а том приликом изводиле су се трагедије и комедије. У односу на ренесансу, у античкој Грчкој глумци су могли да буду само мушкарци. Користиле су се маске, позориште је било на отвореном, а начин на који је грађено – у полуокругу, познато ти је из ликовне културе, омогућавало је одличну комуникацију са публиком.

Античко позориште у Делфима

Први путујући музичари и забављачи названи су **јонглери** и **шпилмани**, у зависности од дела западне Европе у ком су били. Интересантно је да се жонглером називала особа која се бави дресирањем дивљих животиња и акробацијом.

Све до XII века ови уметници нису имали никаква грађанска права и било им је забрањено да живе у градовима.

Ипак, код средњовековних феудалаца се од XI века посебно развило интересовање за поезију и музику. Они тада почињу да уче основе музичке теорије и да певају и свирају. Писали су поезију, нарочито љубавну, и повезивали је са музиком. Тако су у Француској настали **трубадури** и **трувери**, а у Немачкој **минзенгери**. Занимљив је податак који говори о томе да је међу овим путујућим музичарима било жена.

Од XIII века ови забављачи су се удружили, направили градске саставе, забављали људе на различитим светковинама и вашарима. Ипак, црква није благонаклоно гледала на забављаче и често их је претеривала сматрајући да су неморални и да лоше утичу на народ.

Трубачи обучени као средњовековни трубадури

Путујући музичари

ОБЛИК ИЗВОЂЕЊА

Световна музика средњег века није била само **вокална**, него и **инструментална**, и изводила се у оквиру игре и драмских представа.

Осим музике која се неговала на двору и изводила на градским свечаностима, музика је била врло присутна и у свакодневном животу Ромеја, становника Византије. Она је била неизоставни део различитих весеља и свадби.

И у западној Европи је световна музика била и **вокална** и **инструментална**, и такође се изводила у оквиру игара и драмских представа.

Народне песме певале су се на језику државе у којој су настајале и биле су мелодијски и ритмички развијене, често са играчким ритмом, симетричне структуре и са употребом рефрена.

Западна Европа

РЕШИ

Трувер Адам де ла Ал познат је по драматизацији пасторале по имениу *Иира о Робену и Мариони*. Наиме, у поменутој песми Мариона је заљубљена у Робена и зато одбија позив другог витеза. Композитор у пасторали користи приповедање, народну мелодику и играчки ритам.

Твој задатак је да погледаш део из представе *Иира о Робену и Мариони*. Запиши у свесци колико различитих нумера је представљено и по чему се оне међусобно разликују. Обрати пажњу на начин извођења, карактер песама, плесне делове и врсте инструмената који се користе.

Адам де ла Ал,
Игра о Робену и Мариони

Робин ме воли

Andante

p

Ro-bin loves me, loves but me, Ro-bin
hast-ens now to wed me, if he may!

Adam de la Al

ИНСТРУМЕНТИ

Богато украшене **оргуље**, снажног звука, у Византији су биле пратећи инструмент великих хорских наступа. Реч је о првим малим преносивим оргуљама које су се неретко користиле приликом извођења церемонија. Свирало се у троје оргуља, које су пратиле хор, смештен у нишама иза завеса. Оргуље су биле обавезан инструмент и на дворским и на уличним церемонијама.

Поред оргуља, у световној музici на Истоку користили су се и **жичани инструменти**: лира, китара, псалтерион и цимбал; **лимени дувачки инструменти**, и у музici за плес разне врсте **удараљки**: тамбурун, чегртальке и бубњеви.

У Византији је био обичај да царска поворка на коњима буде праћена оркестром кога су чинили дувачки и ударачки инструменти.

У VIII веку су Византици поклонили оргуље краљу Пипину Малом, коме се звук јако допао, и тако су оргуље постепено ушли у римокатоличко богослужење, а временом су почеле да се уградију и у цркве.

Када је реч о средњо-вековном инструментарију, знамо да је био разноврстан и да се користио као пратња гласу, али и у музici за игру. У употреби су били **жичани инструменти**: лира, харфа, лаута, фидула и псалтерион; **дувачки инструменти**: гајде, труба, фрула, хорна и флаута; и **ударачки инструменти**: плитак бубањ, дайре и чегртальке.

Неки од инструмената средњег века приказани су на наредним странама.

Преносиве оргуље

ПОНОВИ

- 1. Објасни шта је световна музика.
-
-

2. Описи ко су у средњем веку били извођачи световне музике и где и како су живели.
-
-

3. Који је инструмент из Византије постао важан инструмент у богослужењу римокатоличке цркве?
-

4. Описи на који начин се изводила световна музика у западној Европи.
-
-

5. Наброј инструменте који су се користили и у Византији и у западној Европи.
-

ИНСТРУМЕНТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА

Световна музика средњег века користи разнородне инструменте. Писани и ликовни извори говоре о постојању жичаних, дувачких и ударачких инструмената и њиховој комбинацији у мањим ансамблима.

Занимљиво је да су оргуље биле једини средњовековни инструмент са диркама који се користио у римокатоличким црквама. Прво су се појавиле мале, преносиве портатив оргуље које су се с временом надограђивале да би се у X веку у Винчестерској катедрали изградиле и велике оргуље са две клавијатуре (мануела) и 20 дирки, 400 цеви и 26 мехова. Њих је опслуживао 70 људи, који су ногама покретали мехове.

ИНСТРУМЕНТИ СА ДИРКАМА

Оргуље

ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ

Цимбал

Псалтерион

Лаута

Харфа

Фидула

Лира

ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Фрула

Флаута

Труба

Гајде

УДАРАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Чегрталька

Плитак бубањ

Тамбурин

Бубањ

МУЗИЧКА РАДИОНИЦА

СВЕТОВНА ЗАБАВА

Поступци у радионичарском раду:

1. Одељење се подели на две групе. Свака група извлачи папирнић на коме пише један географски појам: Византија или западна Европа.
2. Свака група се унутар своје групе дели и истражује:
 - како се забављало и веселило у средњем веку;
 - ко су били путујући музичари;
 - какве су биле песме и игре;
 - који инструменти су се користили;
 - каква је била мода у средњем веку.
3. Начин излагања: групе могу, осим приповедања, да користе и певање, глуму, свирање или ликовни цртеж.

Материјал за рад:

- уџбеник из музичке културе;
- уџбеници из српског језика и историје;
- Гугл и Јутјуб претраживачи – средњовековна музика;
- опште и историјске енциклопедије;
- часови историје и ликовне културе: разговори са предметним наставницима;
- материјали/прибор за израду инструмената или неких одевних делова.

МУЗИКА У ДОБА НЕМАЊИЋА

ДУХОВНА МУЗИКА

- Ђирило и Методије ● стара српска духовна музика ● манастири
- Немањићи ● црквено појање ● кир Стефан Србин ● Исаија Србин
- Никола Србин

ВЕЋ ЗНАШ

- ♪ Подсети се градива из историје и напиши на школској табли име државе која је настала на темењима Источног римског царства.
- ♪ Наведи неколико главних особина духовне и световне музике које су се развијале у новој држави.

У периоду насељавања Словена на Балканско полуострво у VI веку, Срби су у почетку били многобошци, а од средине IX века примају хришћанство. До тога долази тако што Византија шаље словенске просветитеље и мисионаре, **Ђирила и Методија**, који су превели црквене књиге са грчког на **старословенски језик**. Словени су због тога лакше усвајали хришћанску веру јер су тако могли да разумеју и науче оно што пише у црквеним књигама. На тај начин **византијско појање** утиче на богослужбене обреде и на развој средњовековне српске музике. Оно што нам је познато јесте да се она развијала спорије у односу на западноевропску средњовековну музику, а њен развој се може пратити од VII до XVIII века. Ово раздобље у српској музичкој историји зове се и **стара српска духовна музика**.

С обзиром да је до данас сачувано изузетно мало музичких записа из тог времена, велики значај у проучавању старе српске музике имају **манастири** које српски владари граде у то доба, а међу њима издвајамо Хиландар, Жичу, Студеницу, Високе Дечане и Сопоћане. На појединим фрескама из ових манастира могу се видети прикази инструмената и начини њиховог свирања. Тако нам оне омогућавају сликовну реконструкцију музичког живота у тадашњој Србији. Поред ликовних извора, о музичи у средњем веку сазнајемо и из писаних извора: књижевних дела, те црквених књига и житија, међу којима се издвајају књига Светог Саве о манастирском животу, *Мирослављево јеванђеље* и *Псалтирија*. Захваљујући њима знамо да се у Србији упоредо развијала и духовна и световна музика.

Икона Ђирила и Методија,
Словачка

житије – књига која описује живот владара или црквног поглавара, свеца; исто што и биографија

Псалтирија – црквена књига у којој се налазе песме писане Кукузельовом нотацијом, са текстом на грчком и старословенском језику

НАУЧИ ЈОШ

Мирослављево јеванђеље је најстарији рукопис из XII века написан на српскословенском језику и ћириличком писму. Ова вредна књига чува се у Народном музеју у Београду, а посвећена је Мирославу, брату великог жупана Стефана Немање. Занимљиво је што се у њој налазе и први примери српског средњовековног минијатурног сликарства у оквиру којих су приказани музички инструменти.

У XII веку, у време осамостаљене српске државе којом влада династија **Немањић**, појављују се прва сведочанства која описују како су изгледали црквена музика и појање у Србији на једној страни, а како је изгледала световна српска музика на другој. Наиме, у време владавине Немањића, Србија је на истом ступњу развоја као и западна Европа, односно њен музички живот има исте карактеристике као и музички живот западне Европе. Музички се појања посебна пажња. Она се развијала и у окриљу цркве, али и на двору кроз церемоније и гозбе. У свакодневном животу, као и у нашем веку, певало се, свирало и играло у различитим приликама.

Црквено појање старе српске духовне музике је једногласно и ослојено је на **византијску традицију**. Богослужење и црквене песме изводе се искључиво гласом, без инструменталне пратње.

Уз главни глас који пева појац може се чути и глас који представља један тон који све време држи, односно пева група појаца. Познато ти је да се овај глас назива и **лежећи лас** или **исон**. Мелодије су организоване по принципу осам гласова, а они имају своје карактеристичне мелодијске мотиве по којима се певају различити текстови. Осмогласје је, такође, преузето из византијске традиције.

Главни облик богослужења у српској духовној музici тога доба била је, као и у Византији, **литургија**.

Оно што је пак другачије јесте то што су први српски композитори потписивали своја **шворенија**, односно композиције, што није била пракса у Византији. Први српски музички записи и музички трагови потичу из XV века.

Тако у **Псалтицији** имамо запис две црквене песме: **Њина сили** и **Вакусише и видише** **Кир Стефана Србина**. И мада се у неким записима Кир Стефан Србин потписује и као Доместик Стефан, историјски је утврђено да је у питању иста личност. Доместик за право означава да је Кир Стефан Србин био и хоровођа.

РЕШИ

Саслушај композицију **Њина сили** кир Стефана Србина и опиши у свесци колико гласова чујеш и да ли се пева једногласно.

Кир Стефан Србин,
Њина сили

Осим поменутог Кир Стефана Србина, у XV веку стварали су и монаси **Исаја Србин** и **Никола Србин**. У њиховим црквеним песмама спајају се традиције византијског и српског црквеног појања.

Исаја Србин је био монах у манастиру Матејче близу Куманова у Македонији. Познат је по две литургијске песме које је компоновао на грчком и старословенском језику: *Алилуја* и *Пресћу швојему*.

РЕШИ

Саслушај песму *Алилуја* Исаје Србина, глас шести, подели назив песме на слогове и описи у нотној свесци да ли се сваки слог пева на један тон или више њих.

Исаја Србин,
Алилуја, глас шести

Херувимска јесма се певала на богослужењу у Византији од шестог века. Такође, ова песма се пева на литургијама Светог Јована Златоустог и Василија Великог током целе године.

Никола Србин је компоновао *Херувимску јесму* на грчком језику. Њен запис се чува у Народној библиотеци у Атини.

Херувимска јесма била је инспирација за композиторе који су своја духовна, црквена дела писали у традицији источне, православне цркве. Међу именима која су компоновала поменуто дело издвајају се Петар Иљич Чајковски и Стеван Стојановић Мокрањац.

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

Поделите се по групама и нека свака група анализира једну *Херувимску јесму*. Најпре саслушајте *Херувимску јесму* Николе Србина и описите у нотној свесци како је музички изведена: ко пева главну мелодијску линију и да ли постоји пратња главног појца. Потом саслушајте верзију коју је компоновао Стеван Стојановић Мокрањац и описите ко је изводи. Упоредите прво и друго извођење и набројте разлике.

Никола Србин,
*Херувимска
песма, глас
други*

Стеван Стојановић
Мокрањац,
*Херувимска
песма*

НАУЧИ ЈОШ

Сети се да је Стеван Ст. Мокрањац сакупљао и записао српске народне песме и тако их сачувао од заборава. На исти начин је приступио и црквеном народном појању: записане црквене напеве сакупио је у *Осмојасник*. На основу црквених напева које је записао, Мокрањац је компоновао духовну музику: *Лишурју СвештоЙ* Јована Злашоуској, *Акашиш*, *Величаније Свештом Сави* и *Ојело*.

■ Нема података да Србин у личним именима ових аутора представља њихово презиме.

херувими – анђели који славе Бога, помињу се у Библији

Духовна похвална песма *Божићни јаројар Рождесјво јовоје, Хришће боже наш*, посвећена је великим празнику рођењу Исуса Христа и зато се пева за Божић у оквиру богослужења.

Рождество твоје, Христе, Боже наш

Записао: Стеван Ст. Мокрањац
Божићни тропар

Andante

mp Ро - жде - ство тво - је, Хри - сте, Бо - же наш,
 Во - си - ја ми - ро - ви, свјет ра - зу - ма,
 Вњем во звје - здам слу - жа - шчи, звје - здо - ју у - ча - ху - сја,
 Те - бје кла - ња - ти - сја, солн - цу, прав - ди,
 И те - бје вје - дје - ти сви - со - ти во - сто - ка,
 Го - спо - ди сла - ва те - бје!

ПОНОВИ

1. Стара српска духовна музика обухвата период:
- a) V–VIII века п. н. е. b) I–V века н. е. c) VII–XVIII века н. е.

Заокружи слово испред тачног одговора.

2. Напиши у којим историјским изворима се могу пронаћи описи старе српске духовне музике. _____
3. Како се зове главни облик богослужења у српској црквеној музичи?
- _____

4. Повежи имена првих српских композитора духовне музике са називима њихових црквених песмама.

Исаја Србин

Херувимска јесма

Кир Стефан Србин

Алилуја

Никола Србин

Њина сили

5. Која реч је заједничка у именима првих српских композитора? _____

СВЕТОВНА МУЗИКА

- стара српска световна музика
- скомрах
- праскавник
- свиралник
- коло
- инструментална музика
- гусле
- бубањ
- рог

ВЕЋ ЗНАШ

Ј Изабери једног путујућег музичара западне Европе (трубадура, трувера или минзенгера), и у нотној свесци описи његов живот, путовања, где наступа, које инструменте свира, које песме пева и да ли користи још неку уметност на наступима.

На часовима историје говорено је о томе да током средњег века у Србији настају први градови који су истовремено и утврђења и насеља. Они се развијају у плодним котлинама и поред рударских налазишта, али и у близини важних путева – Београдска тврђава, на граничним деловима државе – Голубац, или су то градови који бране богате манастире – Маглич. Ипак, осим тежње за повољнијим животним условима, у свакодневном животу средњовековног човека и музика има важну улогу како на двору, у кућама властеле, тако и у домовима обичних људи у селима и градовима.

На двору се музика могла чути на различитим свечаностима и церемонијама. Тако је, рецимо, крунисање цара Душана 1346. године пратило Царско коло свирача Драгана из Призрена, који је био и градски трубач у Дубровнику. У свакодневном животу се, међутим, певало и свирало у различитим приликама: при рођењу деце, у оквиру свадбених обичаја и на породичним весељима, све до певања уз рад (приликом чувања стада или при радовима на земљи), а звук труба био је неизоставан у ратним походима и песама које славе победу или оплакују погинуле. Као и за духовну, тако и за упознавање **старе српске световне музике** користилим историјске изворе, *Иловачку крчмарiju* Светог Саве и фреске у манастирима, уз помоћ којих откривамо употребу различитих инструмената.

НАУЧИ ЈОШ

Почетком XIII века српска црква је добила самосталност, а Свети Сава је постао први српски архиепископ. Тада му је било потребно да добрим законима организује живот новоосноване архиепископије. Да би саставио правила, Свети Сава је користио византијске црквене законике. Занимљиво је да се у *ЗаконоПравилу / Номоканону / Крмчији* Свети Сава бавио и грађанским правима. Тако се у овој збирци налазе и прописи како заштитити права сиромашних и обесправљених људи. За Савиног живота писани документи се преписују, па тако постоји више преписа Савиног *ЗаконоПравила*, а један од њих је и *Иловачка крмчија* из 1262. године.

Београдска тврђава, II–XVIII век

Голубац, XIV век

Маглич-град, XIII век

Дубровник, средњовековни град у Далмацији, данашња Република Хрватска

Сети се да су у истом положају били и жонглери на Западу.

Све што већ знаш о световној музици западне Европе може се применити и на српску музику средњег века. Наиме, у том периоду српском државом путују музичари које су називали: **скомрахи**, **праскавник** и **свиralник**. Они су били певачи, глумци, свирачи и плесачи. Живели су на феудалним поседима, као стално особље, или су се селили са поседа на посед, али нису имали никаква права, то јест били су на најнижој друштвеној лествици.

Црква је, као и на Западу, прогањала ове забављаче и забрањивала паганске обичаје који су се провлачили кроз њихово певање и свирање. У историји српске музике забележена су имена два скомраха из XIV века: Преда свирац и већ поменути Драган из Призрена. Нотних записа старе српске световне музике нема.

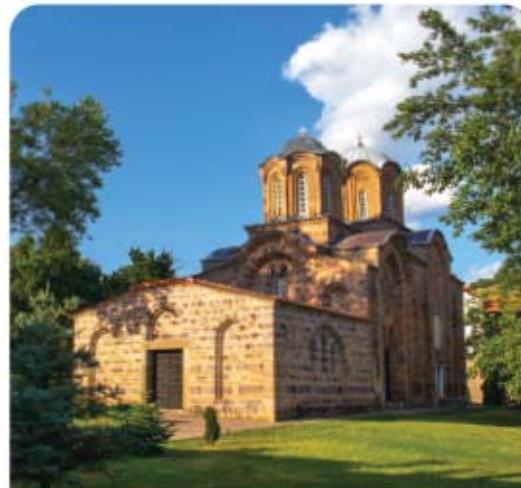

Павле Аксентијевић
и група Зайис,
Невен вене

Павле Аксентијевић
и група Зайис,
Лази, Лазо Лазаре

У манастиру Лесново, Република Северна Македонија, из XIV века, посвећеном Светом Михаилу Арханђелу, налазе се фреске које сведоче како се играло и који су се инструменти користили у старој световној музики Србије. На фресци која описује 150. псалм види се мушко **коло** које се игра уз звуке псалтериона и великог бубња. У истом манастиру налази се и можда најбољи портрет српског цара Душана.

Манастир Лесново, XIV век

Цар Душан,
манастир Лесново

РЕШИ

Преслушај два пута Скомрашку игру у извођењу ансамбла Ренесанс и напиши у нотној свесци које инструменте препознајеш. Запиши на којим инструментима се тон добија на исти начин. Да ли се они могу груписати према величини, облику, начину свирања или боји тона?

Ансамбл Ренесанс,
Скомрашка игра

НАУЧИ ЈОШ

Почетком XV века Београдом управља деспот Стефан Лазаревић. Тада се овај град развија у центар писмености и образовања. Деспот Стефан Лазаревић био је љубитељ писане речи и имао је велику библиотеку, а међу важним књигама које је поседовао истиче се *Минхенски Џалшир*. Препис ове књиге чуван је у Народној библиотеци у Београду, али је 6. априла 1941. године уништен почетком Другог светског рата, приликом немачког бомбардовања Србије. Оригинал се и данас чува у Баварској државној библиотеци у Минхену, па се зато и назива Минхенски.

Фреска Стефана Лазаревића у манастиру Манасија, у којем је, због пустошења и спаљивања, на простору од 2000 квадратних метара очувана само четвртина фресака

Уз певање и плес, у средњовековној Србији развија се и **инструментална музика** и користи се велики број различитих инструмената. У *Минхенском Џалширу*, осим оних који су наведени у табели, помињу се и други инструменти који припадају српској традицији: **гусле, бубањ и рог**. Иако се корени музикотерапије јављају још у античкој Грчкој, занимљива је употреба поменутих инструмената која се описује у *Хиландарском медицинском зборнику* из XV века. Наиме, у њему проналазимо савет лјудима који су депресивни: осим посебне исхране и савета за одмараше, препоручује им се да доводе глумце и посебно да слушају звук лауте који ће побољшати њихово здравствено стање.

Инструменти у старој српској световној музики

Ударачки	Дувачки	Жичани
Бубњеви	Фруле	Псалтерион
Тасови	Трубе	Лауте
Таламбаси	Рогови	Лира
Даире	Бусине	Фидула

РЕШИ

Истражи како изгледају инструменти наведени у табели, упореди их и описи њихов изглед.

ПОНОВИ

1. Објасни шта значи израз *световна музика*.

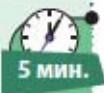
2. Наброј називе путујућих музичара у средњовековној Србији.

3. Описи ко су били скомраси и како је изгледао њихов живот.

МУЗИЧКА РАДИОНИЦА

СВЕТИ САВА И СВЕТОСАВСКО ПОЈАЊЕ

Поступци у радионичарском раду:

1. Одељење се подели на четири групе. Свака група би требало да има пет до шест ученика.

2. Групе извлаче теме за истраживање:

- Свети Сава је био ктитор, јеромонах, архимандрит, теолог, архиепископ;
- Свети Сава је био беседник, дипломата, државник;
- Свети Сава је био организатор самосталне српске цркве;
- Свети Сава је био просветитељ и књижевник;
- Свети Сава је био појац.

3. Задатак сваке групе је да истражи, прикаже и докаже обавештајне реченице које се налазе у наслову додељене теме.

4. Свака група треба да изабере и изведе строфи из Химне Светом Сави која најбоље описује и доћарава темом одређену улогу коју је Свети Сава имао у развоју средњовековне Србије.

5. Групе изводе радионицу, односно излажу оно што су истражиле и припремиле.

Правила понашања у групи:

- Сви смо активни.
- Постављамо и делимо задатке везане за тему.
- Слушамо и не прекидамо једни друге.
- Сви смо равноправни.
- Помажемо једни другима у савладавању проблема на које наилазимо у раду.
- Размењујемо и бирајмо најбоље идеје и предлоге.
- Разумемо да добра сарадња доноси успешно осмишљавање и спровођење радионице.

Материјал за рад:

- уџбеник;
- уџбеник из српског језика и историје;
- Гугл и Јутјуб претраживачи – задужбине Немањића;
- опште и историјске енциклопедије;
- нотни запис Светосавске химне.

МУЗИЧКА РАДИОНИЦА

Химна Светом Сави

Свечно

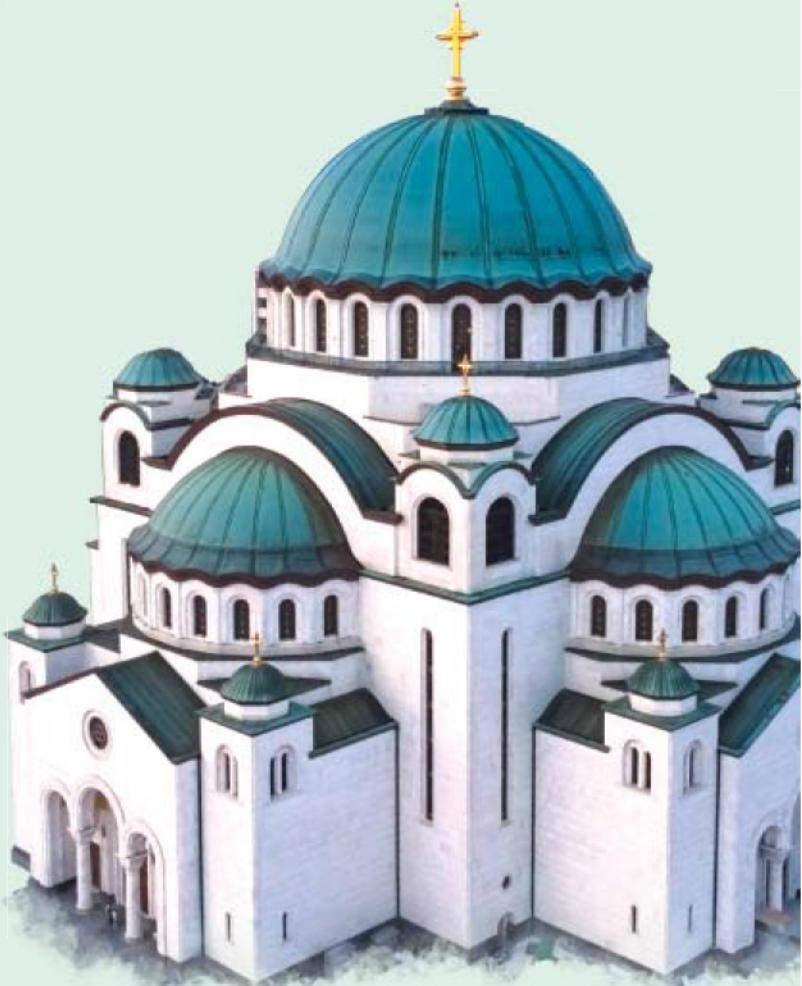
Записао: Корнелије Станковић

у скли-кни - мо сльу - ба - вљу све - ти - те - љу
срп - ске цр - кве и шко - ле све - ти - тель - ској
Са - ви, Та - мо вен - ци, та - мо сла - ва,
гла - ви. где наш спр - ски па - стир Са - ва.
Пој - те му, Ср - би, пе - сму и у - трој - те!

2. Благодарна Србијо,
Пуна си љубави
Према своме пастиру
Светитељу Сави.
Цело Српство слави славу
Свога оца Светог Саву.
Појте му Срби,
Песму и утројте!

3. Да се српска сва срца
С тобом уједине,
Сунце мира, љубави,
Да нам свима сине,
Да живимо сви у слози,
Свети Саво, ти помози,
Почуј глас свог рода,
српскога народа!

4. Пет векова Србин је
У ропству чамио
Светитеља Саве
Име је славио.
Свети Сава Србе воли
И за њих се Богу моли.
Појте му Срби,
Песму и утројте!

РЕНЕСАНСА

УМЕТНИЧКИ ПРЕПОРОД

- ренесанса
- меценство
- полифонија
- хомофонија
- мадригал
- шансона
- Ђовани Пјерлуиђи да Палестрина
- Орландо ди Ласо
- Клеман Жанекен

ВЕЋ ЗНАШ

У нотној свесци направи табелу у којој ћеш средњовековну музику поделити према: начину извођења, месту где се изводи и садржају.

Рафаело Санти, Афинска школа, Ватикански музеји, XVI век

ренесанса – препород

Венеција, Италија

Десетовековни период средњег века, у коме хришћанство као нова религија обележава све развојне фазе средњовековног друштва Европе, смениће много краћи временски период у развоју друштва, али изузетно значајан по достигнућима. У овом новом добу обновиће се и оживеће сећање на велико искуство и мајсторство грчке епохе и уметности. Од XIV до XVI века трајаће обнова **античког духа** кроз науку, књижевност, драму, сликарство, филозофију и музичку уметност. Овај препород грчког духовног и уметничког наслеђа и најзначајнији културно-историјски покрет у Европи назива се **ренесанса**.

Ренесанса настаје у Италији, нарочито у њеним градовима Фиренци, Венецији и Риму, а затим се шири на друге државе Европе: Немачку, Холандију, Француску, Шпанију, Португал и Енглеску.

Све што је у средњем веку било забрањено и што се кроз развијање нове религије наметало: уздржавање од свакодневних уживања, доминација цркве и мучеништво зарад живота у рају, сада се преобликује и одбацује. Човек ренесансе жели да ужива у овоземаљском животу и зато су **световни живот и световне теме** у првом плану. Настају градови, расте број становника у њима, грађанска класа економски јача, а развија се и трговина.

Ренесансни период одликују и велика **открића**: крајем XV века **Кристофер Колумбо** откриће нови континент Америку, **Васко де Гама** поморски пут за Индију, у првој половини XVI века **Фернандо Магелан** ће опловити свет и доказати да је Земља округла. **Галилео Галилеј**, зачетник модерне астрономије и физике, развиће телескоп и, посматрајући звезде, утврдиће да се Земља окреће око своје осе. Корак даље ће отићи италијански филозоф **Ђордано Бруно** у XVI веку тврдећи да је природа Бог, да је свемир бесконачан и да постоји много планета. Велики изум ренесансе представља и штампарска преса коју ће осмислiti **Јохан Гутемберг** у XV веку. Он ће у граду Мајнцу, у Немачкој, отворити прву штампарију у којој ће штампати књиге. Прва књига биће *Библија* на латинском језику.

Ренесанса је занимљива и значајна и по томе што тежи широком образовању, па се појављују **уметници** који су истовремено истраживачи друштвених и природних феномена и конструктори нових машина, али и ствараоци изузетних уметничких дела. Ренесансни човек је отворен и радознао за учење и откривање света око себе кроз природне и друштвене науке. Аутори најпознатијих дела ренесансе су: **Леонардо да Винчи**, сликар, вајар и проналазач; **Микеланђело Буонароти**, сликар, вајар и архитекта; **Албрехт Дирер**, сликар, графичар и теоретичар уметности; **Данте Алигијери**, песник и аутор *Божансшвење комедије*; **Франческо Петрарка**, песник на италијанском и латинском језику, аутор *Канцонијера*; **Ђовани Бокачо**, писац; **Виљем Шекспир**, песник и драмски писац *Хамлећа и Ромеа и Јулије*; **Николо Макијавели**, филозоф и писац студије *Владалац*.

Ренесансни уметници нису анонимни. Били су препознати у друштву, а због њиховог талента и рада развија се нов начин подршке која им је пружена: **меценство**. Наиме, појављују се групе и појединци који финансијски и на сваки други начин подржавају уметнике и настањање њихових уметничких дела. Познате породице мецена у Италији су Сфорца, Медичи, Борџија и Фарнезе.

Микеланђело Буонароти, *Страшни суд*, Сикстинска капела, Ватикан, XVI век

НАУЧИ ЈОШ

Реч „мецена“ потиче од имена историјске личности Гаја Мецене, који је живио у VIII и VII веку п. н. е. и био је саветник римског цара Октавијана Августа. Овај аристократа и песник је и материјално помагао и подржавао уметнике, рецимо римске песнике Хорација и Вергилија, те по њему „меценство“ означава *јокровишће и заштићништво уметника*.

Lorenzo de' Medici

Ренесанси композитори били су истовремено и певачи и хоровође и оргуљаши. Путовали су тадашњом Европом, били су наставници који имају своје ученике, а као и сви тадашњи уметници, били су и филозофи, математичари или свештеници, те су своју креативност размењивали са другим уметницима, сликарима, вајарима и песницима.

ВЕЋ ЗНАШ

Како се зове музика која се изводи на инструментима? Сети се назива мале сцене у позоришту, а потом кажи како називамо када велика група људи заједно пева/ свира на сцени.

Музика се у ренесанси појављује као облик забаве, али и у оквиру слободних активности обичних људи. Паралелно се развијају духовна и световна музика. Музички облици и инструменти познати из средњег века наставиће да се унапређују и у новом стилском периоду. Развој музике потпомогнут је увођењем нових композиционих техника које развијају вишегласје. Инструменти се граде, групишу по својим карактеристикама, користе као допуна и потпора људском гласу, али се и осамостаљују кроз солистичку или камерну музику уводећи на главна врата до тада запостављену инструменталну музику.

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

Поделите се по групама. Осмислите слободну активност коју бисте волели да похађате у школи, а повезана је са предметом музичка култура. Описите у неколико реченица како би изгледао час слободне активности.

ВЕЋ ЗНАШ

Према опису препознај врсту музике и њену поделу према броју извођача:

- на сцени је само један инструменталиста;
- мала група инструменталиста (до десет) је на сцени;
- на сцени је велика група извођача са инструментима из свих инструменталних група.

Наредна табела ће ти показати како се упоредо развија духовна и световна музика у ренесанси и то кроз опис техника компоновања, најважнијих музичких облика, истакнутих композитора и инструмената.

ТЕХНИКЕ КОМПОНОВАЊА

Духовна музика

Реч **полифонија** настала је од грчких речи „поли”, што значи *мноћ*, и „фонија”, што значи *глас*. Јавља се у вишегласној музici и представља композициону технику којом се постиже индивидуализација и равноправност гласова у односу са другим гласовима у паралелном току.

Супротна техника компоновања у односу на полифонију зове се **хомофонија**. Реч је такође настала од грчких речи „хомо” – *један* и „фонија” – *глас*. Хомофонија је такође вишегласна музика у којој се један глас издава као најважнији, а остали гласови су његова пратња. У духовној музici ренесансне доминираје полифони начин компоновања.

РЕШИ

Саслушај два музичка примера чији је аутор Ђовани Пјерлуиђи да Палестрина: *Stabat mater* и *Cicut cervis*, и утврди у ком се користи полифони начин компоновања, а у ком хомофони.

Палестрина,
Cicut cervis

Палестрина,
Stabat mater

Световна музика

У световној музici ренесансе, као и у духовној музici, технике компоновања које се користе јесу полифонија и хомофонија.

МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ

Већ знаш да је **миса** главни облик духовне музике и да представља главно богослужење у Римокатоличкој цркви.

Она у ренесанси постаје и самостално музичко дело. Тада представља вишегласну полифону хорску композицију која се изводи *a capella* (без инструменталне пратње) или са инструменталном пратњом. Пева се на латинском језику. Текст се изводи силабично, што значи да се на један слог речи пева једна нота, или мелизматично, што подразумева извођење више нота на једном слогу.

Миса се описује и као цикличан облик, што значи да има више делова, од којих су пет стални. У ренесанси је миса вишегласна полифона композиција, то јест има више равноправних и развијених гласова који често једну тему, мелодијску линију, имитирају и спроводе кроз све гласовне групе: сопране, алтове, теноре и басове.

Мотет, такође познат из периода средњег века, наставља свој развој и у ренесанси. Он представља вишегласну полифону хорску композицију писану на црквене текстове и такође се изводи на богослужењима. Осим полифоних, у мотету се проналазе и краћи хомофони одсеци. Може имати до осам гласова, али су најчешћи петогласни, односно шестогласни мотети. Пева се на латинском језику, као и миса.

Цикличан облик – дело које има више делова, односно ставова

Музичка уметност у ренесанси добија посебно место у образовању ренесансног човека. Она се развија у кућама аристократа, али и на уличним светковинама – карневалима, по којима је нарочито познат град Венеција.

У различитим државама Европе световном музиком доминирају два музичка облика: мадригал и шансона.

Мадригал XIV века је двогласан или трогласан вокални облик, а чак један од гласова може бити замењен и инструментом. Текст мадригала је строфичан и има рефрен: иста мелодија се пева на све строфе, а рефрен има своју мелодију. Да би ти било лакше да разумеш, сети се народне песме *Дег йоујрај, медо* или *Пролеће у шуми*. Крајем XVI века мадригал доживљава процват: користе се љубавни или дескриптивни стихови познатих песника Петрагке и Таса. Најчешће у петогласном мадригалу преовлађују хомофони делови и пева се на народном, италијанском језику.

НАУЧИ ЈОШ

Композитори мадригала користе музичко сликање да што боље опишу текст. Ако је текст описивао небо или брдо, мелодија се кретала навише. Када је описивао понор или дубину, мелодија се кретала наниже. Уколико се описивао ветар, мелодија је била валовита.

Занимљиво је да је и нотни текст показивао **тонско сликање**: за ноћ или таму користиле су се четвртине или осмине, глава ноте била је обојена, а светло су белом бојом обележавале половине и целе ноте чија глава није била обојена.

У Француској и фламанским земљама (данас су то Белгија и Холандија) највише се компоновала **шансона**. Реч је о вишегласној композицији која се певала на француском језику. Мелодијска линија користила је елементе народне мелодике, а у компоновању су се смењивали полифони и хомофони одсеци.

КОМПОЗИТОРИ

Ђовани Пјерлуиђи да Палестрина је италијански ренесансни композитор XVI века. Компоновао је мотете и мисе од четири до осам гласова. Занимљиво је што мисе није писао само на сопствене теме, већ су га инспирисале и мелодије других композитора. Његове духовне композиције изводе се *a capella*.

Као најпознатија издваја се његова миса компонована у част папе Марчела II.

РЕШИ

Преслушај почетак *Mise ūiae Marчela*, тачније њен први део *Kyrie eleison* (Госйоде, смилуј се), пратећи нотни текст, и описи у нотној свесци на који начин мешовити хор почиње да пева: да ли сви гласови хора истовремено певају или почину појединачно.

Палестрина,
Kyrie eleison

Орландо ди Ласо је холандски композитор XVI века који је компоновао око 1200 мотета. Историчари музике неретко истичу да су и поменути Палестрина и Ласо мајстори вишегласне духовне музике у којој је изражена имитација.

РЕШИ

Саслушај композицију *Da pacem Domine* (Дај мир, Госйоде) и утврди која техника компоновања преовлађује у петогласном мотету Орланда ди Ласа. Истакни места у којима доминира полифони или хомофони начин компоновања.

Орландо ди Ласо,
Da pacem Domine

Орландо ди Ласо, поред духовне, компонује и световну музику. У мадригалима и шансонама Ласо описује живот тадашњих људи. Хорске композиције компонује на текстове ренесансних песника и у њима уноси народне мелодије, хумор и љубав. Нарочито је извођена његова композиција *Echo* за два хора.

РЕШИ

Слушај композицију *Eco* (Echo) Орланда ди Ласа и описи у нотној свесци како композитор постиже и доћарава њен наслов. Објасни шта значи „еко“ и са којом природном науком је повезан овај феномен. Која реч је синоним за реч „еко“?

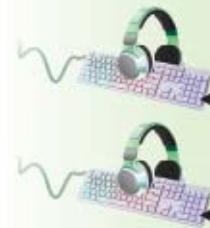

Орландо ди Ласо,
Eco

Француски композитор зреле ренесансе Клеман Жанекен још је за живота био познат по шансонама. У њима је музиком сликао свакодневни живот, уличну вреву, народне празнике и весеља, али и важне историјске битке. Нарочито су популарне његове шансоне *Il est bel et bon* (Брбљање жена) и *Le chant des oyseaux* (Певање ћица).

РЕШИ

Саслушај и изабери једну од поменутих композиција Клемана Жанекена. Описи на који начин је употребљено музичко сликање текста и истакни та места у одабраном музичком примеру.

Клеман Жанекен,
Il est bel et bon

Клеман Жанекен,
Le chant des oyseaux

Духовна музика

Већ знаш да су преносиве **оргуље** из Византије нашле своју примену у духовној музици средњег века. Од XIV века оргуље су важан део сваке римокатоличке цркве. У ренесанси оне добијају више клавијатура, уградију се и педал за ноге, а појављују се и регистри – више свирала које имају исту боју звука. Од малих оргуља из XV века, названих регал или портатив, граде се оргуље великих димензија. Од XVI века развија се и оргулска музика, која чак замењује и неке главне делове мисе полифоним мотетима и варијацијама.

Световна музика

Инструменти у ренесанси су бројнији, разноврснији и више у употреби у односу на оне у средњем веку. Осим тога, заступљене су све инструменталне групе. Из **дувачке групе**: флаута, корнет, бомбарда, тромбон и труба; из **жичане**: лаута, виола да брачо (држи се у руци) и виола да гамба (држи се на коленима); из **ударачке**: тамбурун, добош, бубњеви и тимпанони; када је реч о **инструментима са диркама**, ту су: виргинал, спинет, регал, клавикорд и чембало. Неки од инструментата приказани су на странама 90 и 91.

Вилијам Берд,
The leaves be green,
The Royal Wind Music

Орладно ди Ласо,
O occhi, manza mia

Вилијам Берд,
The Bells,
чембало

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

Поделите се по групама (до четири групе). Преслушајте и погледајте концерт ансамбла Ренесанс, истражите и усмено представите:

- када је настао ансамбл, у којој земљи и коју врсту музике изводи;
- дувачке инструменте и начин на који се комбинују са другим инструменталним групама;
- жичане инструменте и уочите да ли се неки жичани инструмент издава солистички;
- ударачке инструменте који се користе и опишите начин њиховог свирања.

Концерт ансамбла Ренесанс

У ренесанси се појављују први знаци осамостаљења инструменталне музике. То потврђује и ренесансно сликарство у којем су инструменти присутни у различитим сликарским композицијама. Инструментална музика није подређена вокалној музици, као у средњем веку, већ се развија како се уводе и стварају различити инструменти.

Први облици инструменталне музике јесу **ричеркар** и **фантазија**. Од XVI века оргуље, чебало и лаута користе се самостално и на њима се изводе музички облици: токате и прелудијуми.

Прелудијум се развио из „прелудирања“ оргуљаша, то јест из давања интонације за хорско певање. Из такве праксе свирања прелудијум је у инструменталној музici постао уводни облик, то јест став испред неког музичког облика.

Токата је сродна прелудијуму и поменутој фантазији. За разлику од прелудијума, токата је компонована најчешће у брзом темпу. Кроз овај облик истакле су се техничке и виртуозне могућности оргуља.

Поред солистичке инструменталне музике појавиће се и први облици камерне музике, и у поднасловима инструменталних композиција често се наводи да су намењене свим врстама инструмената.

РЕШИ

Преслушај композицију *Ballet des Coqs* (Кокошји Ђлес) Михаела Преториуса и запиши у нотној свесци све инструменте које препознајеш разврставајући их у три инструменталне групе: жичани, дувачки и ударачки.

Михаел Преториус,
Ballet des Coqs

Ренесансна школа желела је да образује и васпитава појединца кроз паралелан развој душе и тела. У првом плану било је научно тумачење школских садржаја, а теоријска мишљења доказивала су се примерима из природе и свакодневног живота. Задатак школе био је да младе људе припреми за живот „на овоме свету“. Покушано је да се образовање одвоји од црквене догме која је владала у школама средњег века. Временом се црквени утицај у школама смањује, иако су и даље постојале религиозне теме у садржајима школских предмета.

Школа ренесансе промовисала је хуманост и човечност. Личност ученика се поштовала и одбацило се средњовековно физичко кажњавање. Учитељи ренесансе залагали су се за то да разумевање и топлина буду главни носиоци у развијању односа наставник – ученик. Они су и родитељима препоручивали да користе благе методе у васпитавању деце.

Виторино да Фелтре, италијански учитељ из XIV и XV века, основао је основну школу која се звала Дом радости. Реч је о педагогу који је развијао идеју о настави у природи. Да Фелтре је сматрао да је важно обратити пажњу на личност сваког ученика и наглашавао је важност комуникације, спорта и моралног и естетског васпитања.

Јустус ван Гент и Педро Беругете,
Портрет Виторина да Фелтреа

ПОНОВИ

- 1. Напиши бројеве (од 1 до 4) поред историјских периода по времену настанка.

ренесанса _____ стари век _____ праисторија _____ средњи век _____

2. Допуни реченицу тако да исказ буде тачан.

Ренесанса означава _____ грчког духовног и уметничког наслеђа.

3. Повежи имена уметника са њиховим уметностима.

Леонардо да Винчи

драма

Виљем Шекспир

сликарство

Албрехт Дирер

поезија

Микеланђело Буонароти

графика

Франческо Петрарка

вајарство

4. Поред описа који одговара хомофонији упиши X, а поред онога који објашњава полифонију П.

- Равноправност и самосталност мелодијских линија у вишегласју.
- Извојеност једне мелодијске линије у односу на друге у вишегласју.

5. Допуни табелу одговарајућим називима музичких облика духовне и световне музике у ренесанси.

Духовна музика	Световна музика

6. Распореди понуђене именице тако што ћеш их дописати поред имена композитора ренесансе којег описују:

духовна музика, световна музика, полифонија, хомофонија, *a capella*, миса, мотет, мадригал, шансона.

- Ђовани Пјерлуиђи да Палестрина _____
- Орландо ди Ласо _____

7. Попуни табелу тако што ћеш уписати неколико ренесансних инструментена за сваку од наведених група.

Жичани инструменти	Дувачки инструменти	Ударачки инструменти	Инструменти са диркама

8. Истражи ко су мецене српским уметницима у XIX веку. Упознај Илију Милосављевића Коларца, кнеза Михаила Обреновића, Михајла Пупина и Мишу Анастасијевића.

ИНСТРУМЕНТИ РЕНЕСАНСЕ

У ренесанси долази до велике употребе инструмената, нарочито у световној музичи. Наравно, многи од инструмената који су се користили у средњем веку, користе се и даље.

ИНСТРУМЕНТИ СА ДИРКАМА

Оргулје

Виргинал

Спинет и регал

Чембало

ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ

Виола да брачо

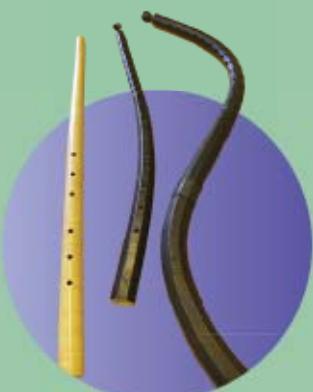

Виола да гамба

ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Тромбон

Корнети

Бомбарда

УДАРАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Добош

Дрвени
дувачки инструменти

МУЗИЧКА РАДИОНИЦА

СВЕТОВНА МУЗИКА - МАДРИГАЛ

Поступци у припреми радионице:

- 1. Одељење се подели на неколико група и свака група има четири члана.
- 2. Задатак сваке групе је да компонује мадригал.
- 3. Групе бирају теме и пишу два до три стиха песме на неку од тема:
Лешњи распушћ, Новојодишњи Јразници или *Школски Јарламенш*.
- 4. За сваки стих пише се мелодијска линија у $\frac{3}{4}$ такту и Це-дур лествици.
- 5. Када је мадригал завршен, група припрема извођење.
- 6. Најбољи мадригал се изводи у млађим разредима.

МУЗИЧКА ЕТНОГРАФИЈА

Етнографија је део етнологије, науке која проучава и описује обичаје, ве-
ровања и живот једног народа. Реч потиче од грчких речи „етно“, што значи
народ, и „графија“, што значи *писати*. У овој области истраживачи за долазак до
сазнања и закључака користе посматрање и упознавање са свим што затекну
на терену како би забележили све о животу заједнице коју проучавају. То је
један од начина да се упознају народи који живе на различитим географским
територијама. Описи су најважнији део етнографије, а истраживачи – етнографи
најчешће питања започињу упитним речима: ко, шта, како, када и где.

Део етнографије представља и проучавање музичког фолклора различитих
народа. Томас Едисон, амерички физичар и проналазач, конструисао је фоно-
граф 1877. године. То је била машина која је снимала и репродуковала глас. Она
је олакшала рад људи који су по слуху записивали народне мелодије и звук
народних инструмената. Од XX века развија се наука етномузикологија која
проучава народно стваралаштво различитих народа на свим континентима.
Етномузиколози описују, бележе, упоређују народне инструменте, народне
песме и народне игре.

Научићеш и истражићеш:

- ♫ шта је народна музика;
- ♫ на које начине може да се изведе народна музика;
- ♫ да ли су сви народни инструменти стигли са словенским
племенима;
- ♫ да ли су у „коферу“ народне музике спаковане само
народне песме или има још нечега;
- ♫ шта се чува у Националном регистру нематеријалног
културног наслеђа Србије;
- ♫ зашто је важно да упознаш сопствену традицију.

НАРОДНА МУЗИКА: ИНСТРУМЕНТИ, ПЕСМЕ, КОЛА И НОШЊА

- народна музика
- фрула
- кавал
- гајде
- гусле
- тамбура
- ударальке
- бубањ
- коло
- народна ношња
- традиција

ВЕЋ ЗНАШ

Сети се шта је говорено у петом разреду о народној музичи. Објасни где настаје народна музика и како се она сачувала до данас.

Ансамбл
Ешнофонија,
Oj Мораво,
сплет песама

Приликом досељавања на Балканско полуострво у VII веку, словенска племена донела су са собом своју музичку традицију и инструменте. Ипак, кроз историју су њима оригиналну и готово једино познату музику развијали кроз сарадњу и комуникацију са другим народима.

С временом се **народна музика** Срба богати и развија. Сваки део наше земље има своје музичке карактеристике и посебности. Међу различитим крајевима приметне су разлике у начину певања, употреби народних инструмената, више или мање развијеној народној игри и различитој народној ношњи.

Већина **народних инструмената** исправа се користила у свим деловима Србије. Ипак, протоком времена, утицај других народа и њихових народних традиција мењао је употребу и праксу свирања на инструментима у различитим географским подручјима у којима живе Срби. Поједини инструменти се више не користе у истим крајевима, а у неким срединама је чак и заборављено да су се одређени народни инструменти икада користили.

Народни инструменти праве се од природних материјала који постоје на подручју где живи народ који их користи. Најчешће су то дрво и кожа. Дрво шљиве, дрена, јавора или јасена основа је дувачких и жичаних инструмената, а јарећа кожа се најчешће користи за израду меха и мембрane на ударачким инструментима.

Дувачки народни инструмент који је распрострањен у свим деловима Србије је **фрула**. Реч је о пастирском инструменту украсеном резбаријом или осликавањем. На почетку цеви овог инструмента налази се отвор за удувавање ваздуха у цев, а у њеном наставку најчешће и шест рупица. Фрула је покретљив и брз инструмент на коме се могу свирати различита народна кола. Краће фруле се у народу зову *свирале* или *свираљке*, док се оне са дужим цевима називају *дудук*. Две спојене фруле, направљене из једног комада дрвета зову се **двојнице**. Попут обичних, и двојнице су украсаване резбарењем и цртежима, али у овом случају сам инструмент додаје још један глас и тако у двогласу украсава први.

мембрана – затегнута кожа
по којој се ударањем изазива титрање које производи звук

Сава Јеремић,
Борино коло,
фрула

Фрула

Фрула и двојнице

Oj, Мораво

Andante

Народна песма

Oj, Mo - ra - vo,
мо - је се - ло
Oj, Mo - ra - vo,
ој, Мо - ра - во,

1. 2.
рав-но
рав

1. 2.
мо - је се - ло
рав - но
рав - но.

Кад си равно, што си водоплавно?
Киша паде, те Морава дође
И поплави Јованове дворе.

Кавал је, као и фрула, стари пастирски дрвени инструмент дужачке цеви. Највише се користи на Косову и Метохији. За разлику од фруле, цев кавала се при свирању држи мало укосо од уста. Она, такође, може бити украшена дуборезом. На предњој страни цеви налази се седам рупица на којима се свира, а једна је на полеђини и предвиђена је за палац. На кавалу се изводе народна кола, уз њега се певају народне песме, а овај инструмент меланхоличног тона служи и као пратња гласу.

Звук кавала

Расклопљен кавал

Цанум на сред село

Allegro moderato

Народна песма

Ца-num, на-сред се - ло,
ше, а - го, те - ча - -
ша - ре - на чеш - ма

1. 2.
ша - ре - на чеш - ма
ш.
Оф, на - сред се - ло
ш.
ш., а - го, те - ча - -
ш.

Цанум, на тај чешма две до три моме
сећају, аго, сећају,
оф, на тај чешма, две до три моме
сећају, аго, сећају.

цанум – узречица турског порекла и значи *душо моја*
ага – реч из турског језика и значи *господар, доброспојећи мештанин или ћрађанин*

Гајде

Звук гајди

Као и фрула, и **гајде** су се свирале по целој Србији, али су се у употреби задржале само у њеном источном и јужном делу. На гајдама се свирало по ливадама у западној Србији када се жито жњело или се косило српом. Осим тога, оркестар гајди слушао се и на саборима и свадбама. Основу овог инструмента чини мех, у коме се ваздух сабија након што се уз помоћ дувальке у њега уведе. Гајде имају две свирале сличне фрули помоћу којих се свира и ствара мелодија. На овом интересантном инструменту гајдаши свирају различита кола и изводе песме које су везане за различите ритуалне обреде (свадбарски, жетварски и коледарски).

Чобан тера овчице

Andante

Игра с певањем

Чо - бан те - ра ов - чи - це, ла - кој ла - не, ди-ри-ди-ри да - не,
Чо - бан те - ра ов - чи - це, ла - га - но!

Чобан тера овчице 2x
преко једне речице. 2x
Све му овце пређоше 2x
само једна не може. 2x
Чобан узе граници 2x
па потера овчицу. 2x

Национални регистар –
база података у којој се
чувају предмети, обичаји,
знања и вештине/ занати
одређеног народа

Звук гусли

Гусле, део збирке музичких
инструмената Народног
музеја у Лесковцу

НАУЧИ ЈОШ

Традиционално се годинама уназад у Сврљигу, граду у Нишавском округу у југоисточној Србији, одржава Сабор гајдаша балканских земаља. Свирање на гајдама и кавалу је као извођачка уметност уписано у Национални регистар нематеријалног културног наслеђа Србије 2012. године.

Жичани народни инструменти присутни су на целом Балкану, а у Србији, нарочито у њеном западном, централном и северном делу, изразито је заступљен **гудачки инструмент** познат под називом **гусле**. Реч је о народном инструменту који се доста користио у прошлости. На гуслама се изводила епска поезија у којој се описује борба за слободу уз наглашено истицање значаја јунака. И гусле се украшавају резбарењем, нарочито врх такозваног врата. Крушкастог су облика и имају највише две жице и гудало које се превлачи преко њих.

НАУЧИ ЈОШ

Певање уз гусле се од 2018. године налази на Унесковој листи нематеријалног културног наслеђа човечанства. Гусле подржавају глас и гуслар мора бити добар певач, а осим тога је неопходно да развије и вештину музичке импровизације. Свако извођење епске песме на гуслама почиње и завршава се инструменталним делом.

импровизација – способност народног певача или свирача да истовремено, док пева или свира, осмишљава и изводи мелодије

Смиљ' Смиљана

Andantino

Народна песма

Смиљ' Сми - ля - на по - крај во - де
бра - ла, Смиљ' Сми - ля - на
по - крај во - де бра - ла.

У северном делу Србије, Војводини, јако је развијено и свирање на **трзалачком инструменту – тамбури**. Број жица на тамбури креће се од две до шеснаест, мада су у употреби најчешће оне са четири, пет или шест жица. Жице се могу окидати прстима, а у новије време се користе и трзалице за свирање.

Тамбура се користи и као солистички и као оркестарски инструмент. Често се у Војводини каже да се на тамбури свира и у **малим и великим џриликама**. Мале џрилике су рођења и крштења детета, а велике су свадбе, верски и световни празници. Музика за тамбуру се дели и по месту извођења: кућни амбијент, сокак или кафана.

Тамбурашка пракса и групно свирање нарочито се развија у новијој традицији народне музике. У последња два века учстало је свирање у ансамблима до осам тамбураша или у малим оркестрима до петнаест тамбураша.

Тамбура

НАУЧИ ЈОШ

Тамбурашка музика је на Балкан стигла са Истока, са турским освајањима. У том историјском периоду била је присутна и на Косову и Метохији, а нарочито се неговала и у околини Златибора. У XVIII и XIX веку тамбура се изразито користи у Војводини. Од XIX века се помињу и први тамбурашки оркестри у Бачкој.

Познат је тамбурашки оркестар од осам тамбураша који је основао Јаника Балаж. Балаж је био запослен на Радију Нови Сад од његовог оснивања 1951. године. Заједно са поменутих осам тамбураша, прославио се песмом *Осам ѕамбураша с Лешроварадина*, а занимљиво је да је овај оркестар свирао и енглеској краљици Елизабети II.

Јаника Балаж,
*Осам ѕамбураша
с Лешроварадина*

Диван је кићени Срем

Andante

Староградска песма

The musical score consists of five staves of music in G clef, common time (indicated by '3'). The lyrics are written below each staff. The first staff starts with 'Ди - ван је ки - ће - ни Срем,' followed by a melodic line with a bracket under 'Срем,'. The second staff continues with 'ле - по је жи - вет у њем.' followed by 'Сре - ми - ца'. The third staff has 'здра - ва к'о дрен,' followed by 'сла - dak је по - льу - бац'. The fourth staff has 'њен.' followed by two 'Срем,' followed by another 'Срем,'. The fifth staff ends with 'ле - по је жи - вет у њем!' followed by a double bar line.

Ритмичке **ударальке** су важна група народних инструмената у Србији. Најчешће се користе солистички или уз дувачке инструменте, као ритмичка подлога народним играма. Уз њих се употребљавају бубњеви различитих величина и облика, по којима се свира рукама или различитим палицама.

ВЕЋ ЗНАШ

♪ Како се зову бубњеви који су се користили на двору Немањића у средњем веку? И данас се у обичном говору каже: „Удара у _____“. Допиши одговарајућу реч.

У српској народној музici познат је и **бубањ** под називом **гоч** или **тапан**. Једна страна овог инструмента је затворена дебљом кожом и по њој се удара дрвеном палицом, а друга страна је обложена тањом кожом и по њој се удара прутићем. Често се на југу Србије тапан користио са **зурлама**, дувачким инструментом, у извођењу народних игара на отвореном простору.

бубањ

РЕШИ

Прочитај описе и препознај народне ударачке инструменте помињане у петом разреду.

- На овом инструменту се изводи само ритам. Његово тело је мање од тапана. Направљено је од глине. Кожа по којој се удара разапета је на горњем отвору инструмента. Свирач ударальку може да држи између колена или под пазухом једне руке, а свира се обема рукама.

Назив инструмента је _____.

- И на овом инструменту се изводи само ритам. На његовом дрвеном обручу је разапета кожа, а у њему се налазе метални „тањирићи“. По овом инструменту се или удара руком или се он тресе. Користи се уз певање народне песме и уз играње народних кола.

Назив инструмента је _____.

Звук
тапана

ВЕЋ ЗНАШ

♪ Позови у помоћ знање из музичке културе петог разреда и одговори на захтеве који следе.

- Присети се шта на свакој свадби гости морају да знају да играју.
- Како се зове српска национална игра?
- Шта значи играти у затвореном, а шта у отвореном колу?
- Ко је коловођа, а ко кец?
- У којој врсти кола се појављује коловођа?
- Да ли је Унеско уврстио коло на листу нематеријалног културног наслеђа човечанства?

Играчи у традиционалној српској ношњи шумадијског краја

Осим што се уз народне инструменте изводе народне песме, на овим инструментима свирају се и народне игре: **кола**. Сваки крај Србије има своју посебну народну игру, корак и народну ношњу. Уз богату ритмичку линију развијају се и разноврсни кораци у колу, ситни преплети, поскоци.

• ВЕЋ ЗНАШ

Направи поређење са периодом праисторије: који су први инструменти које човек открива на себи и поред себе? На који начин врач показује и доказује своју магију у ритуалима?

Шетајући Србијом откриваш различите врсте кола, а у наредној табели наведена су нека од њих која припадају различитим деловима Србије. Уочићеш да свако коло има своје име и да су ту неки називи кола познати, јер имају име народних песама које су певане и слушане у петом разреду.

Србија				
Источни део	Централни део	Западни део	Северни део	Јужни део
Чачак	Девојачко коло	Качерац	Коло води Васа	Ој, Цоко, Цоко
Шесторка	Дивна, Дивна	Ерско коло	Рококо	Ој ти досто
Врањанка	Србијанка	Тројанац	Ћурђевка	Разгранала грана јоргована
Из бању иде	Рузмарин		Тандрчак	
Дуј-дуј	Шетња		Буњевачко момачко коло	
	Моравац		Бусине	

Традиционална народна одећа, која се временом развијала, данас представља **народну ношњу**. Женска и мушка народна ношња има своје обавезне делове који су украсени различитим бојама и везом зависно од краја Србије у којој се носе.

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

1. Одељење се подели на пет група и свака група изабере један део Србије.
2. Први задатак је да свака група описе географске одлике/карактеристике изабраног дела Србије (истакнуте реке, планине, град/село, историјски догађај који је обележио крај и сл.).
3. Други задатак је да свака група изабере једно од поменутих народних кола из дела Србије који је описала и да га представи: да ли је затворено или отворено, да ли је по саставу играча женско, мушки или мешовито, те да ли се уз њега пева, свира или обое. Осим тога, потребно је истражити који се делови ношња користе за одабрано коло.
4. Додатни задатак за групу која воли изазове састоји се у томе да научи да игра основне кораке одабраног народног кола уз музички запис или да осмисли своје кораке/игру на постојећу музику.

Појас, део српске народне ношње

РЕШИ

Пronađi u Речнику српскога језика објашњење речи „традиција“. Размисли и кажи зашто је важно да је негујемо.

Знање о сопственој **традицији** је од изузетног значаја: тако се упознајемо са нашим прецима и откривамо шта их је веселило, како су туговали, као су се облачили и сакупљали у заједничкој игри. Истовремено можемо да уочимо и сличности које сопствена традиција има са традицијама других народа, али и шта је оно што је издваја и разликује од осталих. Традицију је важно познавати и због екологије укуса, о чему се говорило на почетку уџбеника, јер тако увиђаш шта је лепо, милозвучно и природно.

Традиционална народна музика се по својим вредностима може поредити и са класичном музиком. Оба музичка жанра су основа за формирање доброг музичког укуса. Већ од вртића мораш да негујеш добре навике: да научиш да поздравиш старије од себе, да не бацаш папираче по улици, али и да бираш да слушаш вредна музичка дела која нису само тренутни музички хит. Све ово учиш од родитеља, али и у школи на часовима музичке културе.

ПОНОВИ

- 1. У табели упиши називе народних инструмената у оквиру групе којој припадају.

Жичани	Дувачки	Ударачки

2. Укратко објасни шта је етнографија и етномузикологија.

3. Описи како се изводи народна музика.

4. Повежи инструмент са описом који му одговара.

гусле	мех
гајде	коса цев
тамбура	обруч са разапетом кожом и металним тањирићима
тапан	свирала са рупицама
фрула	гудачки инструмент
кавал	трзалачки инструмент
даире	велика удаљка која се удара са обе стране

5. Попуни табелу тако што ћеш уз старе називе народних делова одеће написати савремене називе, то јест синониме.

Стари назив	Савремен назив
шајкача	
јелек	
чакшире	
прегача	

ХИМНА

• химна

ВЕЋ ЗНАШ

 Заокружи слова испред тачних одговора.

- У ком историјском периоду се први пут појављује химна?
 - а) стари век б) средњи век в) ренесанса
- Шта је химна?
 - а) Свечана песма у част државе, историјске личности или школе.
 - ц) Духовита песма у част комедије.
- У којој се позоришној представи први пут чула химна *Боже ћравде*?
 - а) Краљевић Марко и Муса Кесеција
 - б) Маркова сабља
 - в) Женидба Краљевића Марка

Боже правде

Музика: Даворин Јенко
Текст: Јован Ђорђевић

Andante maestoso

mf 1. Бо - же прав - де, Ти што спа - се од про - па - сти до - сад нас,
 чuj и од - сад на - ше гла - се и од сад нам бу - ди спас.
 Моћ - ном ру - ком во - ди, бра - ни бу - дућ - но - сти спр - ске брод,
 ff 2. Бо - же, спаси Боже, хра - ни, спр - ске зе - мље, спр - скис род! спр - скис род!

2. Сложи српску браћу драгу
на свак дичан славан рад,
слога биће пораз врагу
а најачи српству град.

3. Нек на српској блиста грани
братске слоге златан плод,
Боже спаси, Боже храни
српске земље, српски род!

4. Нек на српско ведро чело
твог не падне гнева гром
Благослови Србу село
поље, њиву, град и дом!

5. Кад наступе борбе дани
к победи му води ход
Боже спаси, Боже храни
српске земље, српски род!

6. Из мрачнога сину гроба
српске славе нови сјај
настало је ново доба
Нову срећу, Боже дај!

7. Отаџбину српску брани
пет вековне борбе плод
Боже спаси, Боже брани
моли ти се српски род!

НАУЧИ ЈОШ

Када се химна изводи утврђена су правила лепог понашања:

- Сви присутни устану јер химна се поштује.
- После химне се не аплаудира.
- Не звижди се ни током ни након извођења химне.

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

1. Одељење се подели на четири групе. Истраживачки задатак сваке групе је да изабере и представи до три химне изабраних држава Европе, Африке, Америке и Азије, као и њихов настанак, а потом и да утврди да ли су део народне традиције или је реч о уметничким песмама.
2. Група која истражује химне Европе има задатак да као једну од њих изабере Боже ћравде и да представи њене ауторе.

РЕШИ

Погледај приказане заставе и напиши име државе коју свака од њих представља.

МУЗИЧКА РАДИОНИЦА

ПОСЕЛО, САБОРОВАЊЕ, ПРЕЛО

Материјал за рад:

- речници;
- опште и музичке енциклопедије;
- народне умотворине;
- интернет претраживачи;
- разговори и истраживање у породици везано за искуства на поселима и народним весељима (испитивање баба, деда, тетки, теча, стрина и стричева).

Поступци у радионичарском раду:

- 10 мин.
1. Одељење се дели у неколико група.
 2. Свака група бира да представи један од начина народног/сеоског/породичног окупљања.
 3. Задатак сваке групе је да објасни шта значе речи: „посело”, „саборовање” или „прело”. Затим је потребно осмислiti музички програм (до три нумере) којим се доћарава како је народно весеље изгледало у сеоској традицији. Програм треба да садржи неку народну песму, коло, звук народних инструмената и народну умотворину.

БИЋУ ЕТНОЛОГ

Поступци у радионичарском раду:

- 35 мин.
1. Одељење се дели у неколико група.
 2. Свака група истражује нове обичаје и пореди их са традиционалним. Група анализира који би нови обичаји могли да прерасту у традицију.

ЛЕПО

Француски израз „*bon ton*“ у преводу значи *добрар џон*. Правила о лепом и пристојном понашању у породици, у школи, на часу, на улици, у аутобусу, у музеју, позоришту или на концерту називајмо **бонтон**. Поштовање правила о учтивом понашању основа су бонтона. Она важе **увек, свуда и за све људе**.

Правила бонтона мењају се кроз време: нека излазе из употребе, а уводе се нека нова. Појавом и развојем различитих друштвених мрежа усвајају се правила лепог понашања у преписци или разговору (четовању) на интернет мрежи.

Када је реч о правилима понашања на концертима, она су, када је реч о рок, поп или џез музичи, опуштенија у односу на она која се примењују на местима где се слуша класична музика. Разлог томе је што првонаведене врсте музике служе за свакодневну забаву и одмор и на концертима на којима се пева и свира ова врста музике обично се не седи. Често се концерти популарних музичких жанрова одржавају на отвореном простору, а присутни играју у ритму песама, певају и могу да попију воду или сок како би се освежили. Међутим, приликом слушања класичних композиција најчешће се седи. Сигурно се сећаш да је и у средњем веку постојала разлика између световне и духовне музике.

Важно је да знаш да правила бонтона нису уведена да би спутавала људе, већ да би свима било пријатно и лепо у заједничкој комуникацији и у оквиру групних дешавања. Као што се добар укус у слушању музике постепено гради, тако се постепено учи и о лепом понашању и доброј комуникацији у породици и са наставницима и вршњацима у различитим ситуацијама.

ВЕЋ ЗНАШ

У петом разреду је говорено о томе како да се припремиш за концерт класичне музике:

- колико раније треба да дођеш на концерт;
- како да се обучеш за концерт;
- шта треба да радиш за време концертне паузе;
- шта је бис.

Кроз следећу радионицу примети, научи, анализирај и запиши правила која ће ти помоћи да имаш ДОБАР ТОН свуда и увек.

ПОНАШАЊЕ

УРАДИМО ЗАЈЕДНО

Поступци у радионичарском раду:

1. Одељење се спреми за концерт.

2. Из одељења се слободном пријавом направи група ученика која представља извођаче на концерту (певачи, свирачи, рецитатори – до пет ученика).

3. Слободном пријавом до четири ученика из одељења направи се група која има тајне задатке. Изабрани ученици глуме непристојно и неприхватљиво понашање на концерту. Задаци су написани на посебним папирчићима који се извлаче:

- Сметамо мобилним телефоном (телефонски разговор, звоно, паљење екрана, снимање и фотографисање телефоном).
- Једемо и пијемо (жваћемо жваку и правимо балоне који пуцају, једемо бомбоне и шушкамо папирчићима, пијемо воду).
- Повремено тихо разговарамо, показујемо прстима према сцени, тихо се смејемо и често кашљемо.
- Улазимо када је већ почeo концерт, подижемо групу која је стигла на време, излазимо пре завршетка концерта. Аплаудирамо када желимо, а не када је завршетак дела, не пратимо програм концерта.

Важне препоруке одељењу:

- Добијене задатке изводе/глуме само изабрани ученици, остали ученици се понашају по бонтону.
- Чланови који се пристојно понашају на концерту имају задатак да пажљиво прате све догађаје и да након завршетка описују и објасне своје утиске са концерта.
- Група која представља извођаче на концерту описује своје искуство са сцене.

Завршни део радионице:

Направити табелу на школској табли, паноу или презентацији у електронском облику са две колоне. У свакој колони написати која правила спадају у скуп учтивог и прихватљивог, односно непристојног и неприхватљивог понашања на концерту. Пано окочити у музичком кабинету или испред њега, а презентацију објавити на школској мрежи.

ПРИЛОЗИ

КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

МУЗИЧКА МАТЕМАТИКА

Не гони коња, море, море, момиче, народна песма	14
Јелено, девојко, народна песма из Србије	16
Дарко Краљић, Чамац на Тиси	17
Волфганг Амадеус Моцарт, Чаробна фрула, Гле, игре ли красне ..	19
Стеван Стојановић Мокрањац, Осма руковет , одабране песме	20
Божидар Трудић, На студенцу	21
Сад зиме више нема, дечја песма из Италије.....	24
Јосиф Маринковић, Ох, пролеће поносито	25
Јохан Себастијан Бах, Кантата о селу, Ax, што волим	27
Ђовани Батиста Перголези, Где је онај цветак жути	28
Непознати аутор, Свети Сава	29
Михаел Преторијус, Viva la musica (Живела музика)	31
Стеван Стојановић Мокрањац, Друга руковет , избор песама	33

МУЗИЧКА ИСТОРИЈА

Рождество твоје, Христе, Боже наш, божићни тропар, глас четврти.....	76
Химна Светом Сави	81

МУЗИЧКА ЕТНОГРАФИЈА

Oj, Мораво , народна песма.....	95
Цанум, насред село , народна песма	95
Чобан тера овчице , игра са певањем	96
Смиљ' Смиљана , народна песма	97
Диван је кићени Срем , староградска песма	98
Даворин Јенко, Боже правде	103

КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ И СЛУШАЊЕ ПУТЕМ QR КОДА

Песме приредила: Магдалена Чукић Шепец

Извођење песама: Николина Ковачевић, глас
Иван Алексијевић, клавир

Пијаниста и аранжер: Иван Алексијевић

Музички продуцент и сниматељ: Синиша Кокерић

МУЗИЧКА МАТЕМАТИКА

Не гони коња, море, момиче	14
Дарко Кљајић, Чамац на Тиси	17
Волфганг Амадеус Моцарт, Гле, игре ли красне	19
Божидар Трудић, На студенцу	21
Сад зиме више нема	24
Јосиф Маринковић, Ох, пролеће поносито	25
Јохан Себастијан Бах, Aх, што волим, Кантата о селу	27
Ђовани Батиста Перголези, Где је онај цветак жути	28
Свети Сава	30
Михаел Преторијус, Живела музика	31

МУЗИЧКА ИСТОРИЈА

Адам де ла Ал, Робин ме воли	68
Рождество твоје, Христе, Боже наш	76
Химна Светом Сави	81

МУЗИЧКА ЕТНОГРАФИЈА

Чобан тера овчице	96
Смиљ' Смиљана	97
Диван је кићени Срем	98
Даворин Јенко, Боже правде	103

Фондација „Алек Кавчић“ и Издавачка кућа „АрхиКњига“ овим путем желе да се захвале диригенткињи и етно-певачици Николини Ники Ковачевић која је интерпретирала вокална дела за овај уџбеник, пијанисти и аранжеру Ивану Алексијевићу који је Николину пратио на клавиру, као и продуценту и сниматељу Синиши Кокерићу. Захваљујући њима, ученици су у прилици да чују извођења различитих музичких композиција.

КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ

МУЗИЧКА ЕКОЛОГИЈА

Ленард Коен, **Hallelujah** 8

МУЗИЧКА МАТЕМАТИКА

Морис Равел, **Болеро** 15
Скот Џоплин, **The Entertainer**, регтајм клавир 18
Стеван Ст. Мокрањац, **Осма руковет** 20
Бледи месец 21
Никола Грибић, **Ово је Србија** 22
Волфганг Амадеус Моцарт,
 Мала ноћна музика 24
Стеван Ст. Мокрањац, **Осма руковет, Скоч коло** 26
Лудвиг ван Бетовен, **Осма симфонија** 27
Јохан Пахелбел, **Канон у Де-дуру**
 (оргуље, чембало, гудачки оркестар) 31
Стеван Ст. Мокрањац, **Друга руковет** 32

МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Ј. С. Бах, **Токата и фуга у де-молу**, оргуље 36
Richard Strauss, **Тако је говорио Заратустра** 38
Новогодишњи концерт на оргуљама. Поклон
Музеја науке и технике за Нову 2022. годину 38
Дорси, **Light my fire** 39
Ј. С. Бах, **Токата и фуга у де-молу**,
 чембало 40
Ј. С. Бах, **Прелудијум и фуга у Це-дуру** 41
Ј. С. Бах, **Голдберг варијације**,
 Двадесет осма варијација 41
Доменико Скарлати, **Соната К 96 у Де-дуру**,
 чембало 42
Страст барока – Скарлати и фламенко 42
Лудвиг ван Бетовен, **За Елизу** 43
Том и Џери, Мачји концерт
 (**Tom & Jerry, Concert Madness**) 44
Франц Лист, **Ла кампанела** 45
Ерик Сати, **Гимнopedија бр. 1** 45
Оскар Питерсон, **Sweet Georgia Brown** 46
4 Малчица, **Русија** 46
Алиша Киз, **NPR Music Tiny Desk Concert, Fallin'** 46
Морис Равел, **Клавирски концерт за леву руку** 47
Жан Мишел Жар, **Live in your living room** 47
Жан Мишел Жар, **Oxygene IV Penguins** 47
Џон Вилијамс, **Хари Потер, Хедвиге**,
 челеста 48
Музички инструмент челеста,
 историја настанка 48
Петар Иљич Чайковски, **Крцко Орашић**,
Игра шећерне игре 49
Астор Пјацола, **Sentido Unico** 50
Антонио Серано, **BACH & „BACH”** 50
Љубиша Павковић, **Народно оро** 51
Астор Пјацола, **Либертанго** 52

МУЗИЧКА ИСТОРИЈА

Химна из Оксиринха 57
Стеван Ст. Мокрањац,
 Литургија Светог Јована Златоустог 60
Грегоријански корал 61
Статије 61
Тебе појем 61
Исаја Србин, **Свети Боже** 62
Љубица Марић, **Монодија октоиха** 62
Ерик Леви, **Ameno** 62
Вива вокс, **Ameno** 62
Ходите сви земљородни 63
Хвалите Господа 63
Sumer is icumen in 64
Музика средњег века, мотет 64
Адам де ла Ал, **Игра о Робену и Мариони** 68
Кир Стефан Србин **Њина сили** 74
Исаја Србин, **Алилуја, глас шести** 75
Никола Србин, **Херувимска песма, глас други** 75
Стеван Ст. Мокрањац, **Херувимска песма** 75
Павле Аксентијевић и група Зајис, **Невен вене** 78
Павле Аксентијевић и група Зајис,
 Лази, Лазо Лазаре 78
Ансамбл Ренесанс, **Скомрашка игра** 78
Палестрина, **Stabat mater** 84
Палестрина, **Cicut cervis** 84
Палестрина, **Kyrie eleison** 86
Орландо ди Ласо, **Da pacem Domine** 86
Орландо ди Ласо, **Eco** 86
Клеман Жанекен, **Il est bel et bon** 86
Клеман Жанекен, **Le chant des oyseaux** 86
Вилијам Берд,
 The leaves be green, The Royal Wind Music 87
Орландо ди Ласо, **O occhi, manza mia** 87
Вилијам Берд, **The Bells**, чембало 87
Концерт ансамбла Ренесанс 87
Михаел Преториус, **Ballet des Coqs** 88

МУЗИЧКА ЕТНОГРАФИЈА

Ансамбл **Ейнофонија**, **Ој Мораво**, сплет песама .. 94
Сава Јеремић, **Борино коло**, фрула 94
Звук кавала 95
Звук гајди 96
Звук гусли 96
Јаника Балаж,
 Осам тамбураша с Петроварадина 97
Звук тапана 99

МУЗИЧКИ РЕЧНИК

A

акустика – наука која проучава звук

акустичка екологија – наука која се бави звучном заштитом околине

B

балет – музичко-сценско дело у коме се садржај изражава покретом и мимиком уз музичку пратњу

бандонеон – врста хармонике

богослужење – црквени обред где се верници моле Богу

V

варијације – обрађивање и понављање музичке теме у изменјеном облику

виртуоз – извођач који спаја музички таленат и технику свирања или певања и достиже савршенство у извођењу дела

вишеглас – истовремено извођење више различитих мелодијских линија

вокална музика – музика која се изводи певањем

Г

гајде – народни дувачки инструмент који има мех и свирале

глас – у Византијској музici постоји осам гласова; скуп кратких мелодија (музичких модела)

грегоријански корал – једногласна духовна

мелодија у средњем веку у западној Европи

гусле – жичани, народни гудачки инструмент

Д

дарабука или тарабука – ударачки народни инструмент

двојнице – две спојене фруле направљене из једног комада дрвета

динамика – јачина којом се изводи композиција

духовна или црквена музика – изводи се у цркви и пева се по црквеном тексту

E

екологија – наука која проучава животну средину

етнографија – наука која проучава и описује обичаје, веровања и живот једног народа

I

ирмос – мелодијски напев

исон – дуго држани тон који се изводи уз мелодију

J

једноглас – једна мелодијска линија

K

кавал – стари пастирски инструмент дугачке цеви

канон – вишегласна песма у којој се иста мелодијска линија имитира у другом гласу/гласовима

кантата – вокално-инструментални музички облик

клавир – инструмент са диркама који, по начину настајања тона, припада и жичаним инструментима

Л

лествица – низ узастопних тонова поређаних по висини

лук трајања – лук који повезује две ноте исте висине

литургија – главно богослужење у источној, православној цркви

M

мадригал – вишегласни вокални музички облик световног карактера

мими – путујући музичари у Византијском царству

минезенгери – вitezови, средњовековни песници и композитори у Немачкој

миса – главно богослужење у западној, римокатоличкој цркви

монодија – једна мелодијска линија, једногласно певање

мотет – вишегласни музички облик духовног и световног карактера

H

неуме – први знаци настали у VIII веку за бележање мелодије

O

оргуље – инструмент са диркама који, по начину настајања тона, припада и дувачким инструментима

Осмогласник или Октоих – збирка византијских литургијских напева поређаних на основу осам гласова

П

паганство – многобоштво, веровање у више богова

појање – певање

полифонија – вишегласна музика у којој су сви гласови равноправни

полустепен – најмањи размак између два суседна тона у лествици

предзнак – повисилица или снизилица која се пише на почетку композиције, одмах после кључа

пунктиранија нота – нота чије је трајање про- дужено за половину њене вредности помоћу тачке

пунктуум – на латинском језику значи *шачка*

P

ретгтайм – популарни облик забавне музике, на- стао у Америци на прелазу XIX у XX век

ренесанса – музички период од XIV до XVI века, у преводу означава *брейород*

ричеркар и фантазија – музички облици ренесансне инструменталне музике

C

световна музика – музика везана за свакодневни живот, изводи се на народном језику

синкопа – ритмичка фигура

скомбрах, праскавник и свиралник – називи за путујуће музичаре у Србији у средњем веку

стихира – црквена песма

T

такт – најмањи део музичке композиције омеђен тактицама

тамбура – жичани, народни трзалачки инстру- мент

тапан или гоч – ударачки народни инструмент, врста бубња

темпо – брзина којом се изводи композиција

тропар – похвална песма

трубадури – вitezови, средњовековни песници и композитори у јужној Француској

трувери – вitezови, средњовековни песници и композитори у северној Француској

У

усна хармоника – дувачки инструмент који се нарочито користи у блуз и забавној музici

Ф

фрула – дрвени дувачки народни инструмент

X

хомофонија – вишегласна музика у којој је један глас издвојен, а остали гласови су пратња

Ч

чембало – инструмент са диркама који, по начину настајања тона, припада и жичаним инструментима

челеста – инструмент са диркама који, по начину настајања тона, припада и ударацким инструментима

Ш

шансона – вокалан музички облик, развијен у Француској световној музici

ЛИТЕРАТУРА

- Andreas, J. (1951). *Historija muzike: za visoke i srednje muzičke škole: dio 1.* Zagreb: Školska knjiga.
- Andreas, J., Cvetko, D. i Đurić-Klajn, S. (1962). *Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji.* Zagreb: Školska knjiga.
- Bose, F. (1989). *Etnomuzikologija.* (J. Lazić, prev.). Beograd: Univerzitet umetnosti.
- Васиљевић, З. М. (прир.) (1996). *Српско музичко блаћо: цветници српских народних јесама, књ. 1.* Београд: Просвета.
- Despić, D. (1979). *Muzički instrumenti.* Beograd: Univerzitet umetnosti.
- Ђурић, О. (1997). *Водич кроз историју музике.* Београд: О. Ђурић.
- Зечевић, С. (1983). *Српске народне игре: порекло и развој.* Београд: „Вук Караџић”: Етнографски музеј.
- Илић, В. (2009). Свети Сава. У: *Песме. Антологија српске књижевности: дидашално издање.* Преузето 19. 7. 2023, са http://www.antologiasrpskeknjizevnosti.rs/ASK_SR_AzbucnikDela.aspx
- Јовићевић, Т. (прир.) (2012). Девојка на студенцу. У: *Бранко Радичевић.* Нови Сад: Издавачки центар Матице српске.
- Kovačević, K. (ured.) (1971–1977). *Muzička enciklopedija, I – III.* Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Kovačević, K. (ured.) (1984). *Leksikon jugoslavenske muzike.* Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
- Koturović, B. i Marinković, A. *Narodne igre Jugoslavije: metodika-tehnika-ritam.* Beograd: Interplas.
- Мокрањац, С. Ст. (1966). *Задиси народних мелодија.* Београд: Научно дело.
- Пејовић, Р. (1979). *Историја музике: за музичке школе: део 1.* Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Simić Milošević, M. (2017). *Više od muzičke igre.* Beograd: Finesa.
- Skovran, D. i Perićić, V. (1991). *Nauka o muzičkim oblicima.* Beograd: Univerzitet umetnosti.
- Стојковић, П. (2022). *Музичка култура 5: уџбеник за јеши разред основне школе.* Београд: Нова школа.
- Hercigonja, N. (1969). *Kratak pregled razvoja muzičke kulture, deo 1: Od prvobitne zajednice do kraja XVI veka: beleške po predavanjima.* Beograd: Umetnička akademija.